

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 215 (16).**

1929.

III Riigikogu koosolek 14. veebruaril 1929 kell 10.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, rahaja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, teedeminister **O. Köster**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, sõjaminister **M. Juhkam**, põllutöominister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. K. Veiss'i küsimine töö-hoolekandeministrile riigi- ja omavalitsuste ettevõtetes ja töökodades töö mitteandmise kohta üle 50 a. vanadele töövõimelistele töölistele.

2. Th. Maurer'i küsimine teedeministrile erarongi all surmasaanud tööliste kohta.

3. M. Laarman'i, M. Martinson'i ja P. Järve' arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele sissemurdmise asjas Vana-Kariste Maru koolimajja.

4. Põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele metsamaterjalide mittekorraliku saamise üle põllupidajatele.

5. O. Liigand'i, A. Tõllassepa, K. Kornel'i ja J. Mälberg'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Johannes Kallakas'e määramise kohta aktsiisivalitsuse direktori kohale.

6. Läbirääkimised A. Mõttus'e erakorralise teadaande puhul võõrkeelte õpetuse korraldamise üle koolides.

7. Läbirääkimised tööerakonna Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul Kärevere silla sisselangemise kohta.

8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimisele põllupidajate ikaldusekahjude puuduliku hindamise asjas.

9. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele raudteeteenistuses ettetulnud korravastaste nähtuste üle.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **A. Tammann**, vahepeal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päevakorra vastuvõtmine.

Juhataja **R. Penno**:
Avan Riigikogu koosoleku.
H. Martinson (tp):

Ma panen ette,

päevakorra 9. punkt: „Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele raudteeteenistuses ettetulnud korravastaste nähtuste üle“ võtta 6. päevakorra-punktiks.

Põhjendan seda sellega, et tähendatud arupärimine on juba mitu kuud vana, sellele vastamisega viivitati, ja nüüd on see päevakorra viimseks punktiks võetud ning on karta, et täna selle arutamisele üldse ei jõuta, sest vahepeal on päevakorras punktid, mille kohta põllumehed arvatavasti verstapikkuste kõnedega tahavad esineda ja sellega läbirääkimised meie arupärimise üle jällegi õhku rippuma jäävad.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

2. Teadaandmine Vabariigi Valitsusele tagasiantud seaduseelnõu kohta.

Sekretär **A. Tammann**: Riigikogu juhatus poolt on antud: Eesti panga tuludest fondi moodustamise ja kasutamise seadus — Vabariigi Valitsusele tagasi.

3. K. Veiss'i küsimine töö-hoolekandeministrile riigi- ja omavalitsuste ettevõtetes ja töökodades töö mitteandmise kohta üle 50 a. vanadele töövõimelistele töölistele ja töö-hoolekandeministri vastamine küsimisele.

K. Veiss (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle küsimise sundis mind esitama asjaolu, et mitmel pool on kuulda juhtumisi...

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Veiss, Teil on võimalus ainult küsimine ette kanda.

K. Veiss (tp) (loeb):

1. Kas on töö-hoolekandeministril teada, et meil riigi- ja omavalitsuste ettevõtetes ja töökodades ei taheta tööd anda töövõimelistele töölistele, kes üle 50 aasta vanad on; kui jah,

siis missuguse seaduse alusel?

2. Mis kavatseb töö-hoolekandeminister ette võtta, et sarnast nähtust ja moodust kaotada?

Töö-hoolekandeminister **L. Johanson**: Austatud Riigikogu liikmed! Esimesele küsimisele võin vastata järgmist: töö-hoolekandeministriumile on tulnud andmeid, et tõesti mõnes riigi- ja omavalitsuse ettevõttes ei taheta tööle võtta neid inimesi, kes üle 50 a. vanad. Mingisugust seaduslikku alust selleks ei ole. Seadus aga ei takista ettevõtjat palkamast tööle neid, keda ta ise tahab, vanusele vaatamata. Ainult kaks seadust on olemas, mis käsitlevad tööliste vanust. Üks on laste, alaealiste ja naiste töökaitse seadus, kus on määratud see vanusemäär, millest alates võib inimesi tööle võtta. Teine seadus, mis käsitleb vanusemäära, on riigi ettevõtetes ja tööasutustes töötavate tööliste pensioniseadus, kus on ette nähtud, et 60-est eluaastast alates, kui tööline on 25 aastat teeninud, on tal pensioniõigus. Teisi seadusi meil ei ole.

Mis kavatses töö-hoolekandeminister ette võtta, et sarnast nähtust ja moodust kaotada? See nähtus on aset leidnud varematal aegadel, ja kuna nüüd küsimus üles tõstetud, siis tuleb see Vabariigi Valitsuses arutamisele.

4. Th. Maurer'i küsimine tee- **Th. Maurer** (tp) (loeb):

erarongi all surmasaanud tööliste kohta ja teedeministri vastamine küsimisele.

1. Kas vastab tõele, et töölised saadeti dresiinaga teed üle vaatama, et see korras oleks, kui Riigivanem läbi sõidab?

2. Kui ei, kuidas sattus siis vanemtöölise tasku Riigivanema läbisõidu era-

telegramm?

3. Kas vastab tõele, et Riigivanema erarong sõitis lubamatu kiirusega ja nõrga valgustusega?

4. Kas on mingisugune komisjon seda õnnetust uurinud, ja kui on, siis missugused selle tagajärjed oleksid?

5. Kuidas kavatsetakse tulevikus nende surmasaanud tööliste omaste eest hoolitseda?

Teedeminister O. Köster: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Maurer'i küsimise kohta on mul au järgmist märkida:

Õnnetujuhtumisel töölisi ei saadetud teed järele vaatama siis, enne härra Riigivanema rongi läbisõitu, vaid need 3 töölised sõitsid omal algatusel loata umbes kell 18 Kiltsi jaamast Rakke jaama poole tuttava naisterahva juurde külla, kes elab umbes 6 klm Kiltsi jaamast raudtee lähedal, kus viina joodud ja paari tunni pärast tagasi sõideti. Umbes 3 klm enne Kiltsi jaama lahkus dresiinalt üks töölisest Karl Einberg, kes läheduses vahimajas elab, ja viimane tõendas ka, et 2 surmasaanud töö-

list on omavoliliselt dresiina võtnud ja viinasanud olekus olnud. Neile kõigile oli erarongi varstine läbisõit teada.

Sõit dresiinaga pimedal ajal on tehniliste ekspluatatsiooni määrustega keelatud ja lubatud ainult erakorralistel juhtumistel, kusjuures tingimata peab teatama jaamakorrapidajale, kes ka naaberjaamale väljasõidust teatab.

2. Erarongi täpne sõiduplaan anti enne — nagu alati — raudteevalitsuse poolt telegraafi teel teada üle liini 8. jaanuaril. Rakke piirkonna eestõtegiija, kes selajal teemeistri asetäitja oli, — kohalik teemeister viibis Tartus haigemajas — vaatas 10. jaanuaril tee üle — erarong sõitis 10. jaanuaril — ja teatas juba teist korda erarongi sõiduplaani surmasaanud Kiltsi eestõtegiijale Karl Murro'le.

3. Erarong sõitis 60 klm kiirusega; Vägeva-Tapa vahel on lubatud maksimaal kiirus 80 klm tunnis, laternad olid petrooleumi lampidega, nagu osa vedureid praegu veel, valgustatud. Krediidipuudusel ei ole veel kõigil sõidurongi veduritel atsetüleenvalgustust sisse seatud. Ka tänavuses riigi eelarves on selleks vastavat krediiti nõutatud.

4. Seda õnnetut juhtumist on uurinud raudteede valitsuse poolt kohapeale saadetud vanem revident ühes riigikontrolli esindajaga ja kohalik jaoskonna juurdLusekomisjon. Saadud materjal on raudteede valitsuse koosolekul teedeministriumi peainspektori osavõtetel läbi vaadatud ja leitud, et tee on enne erarongi läbisõitu teemeistrite poolt läbi vaadatud ja korras olnud. Enne kõveriku peale sõitmist on vedurijuht hariliku hoiatusvile andnud.

Minu arvamise järgi on ise süüdi kaks surmasaanud töölisi, kes lubamatul viisil dresiinade tarvitamise kohta raudteel maksmapandud määrusi rikkunud. Ka kohtuvõimude poolt on selles asjas juurdLus toime pandud ja raudteede valitsus on Tapa jaoskonna kohtu-uuriJalt järgmise kirja 31. jaanuarist nr. 192 all saanud: „Teatan, et raudteetöölise Karl Murro ja Karl Abner'i 10. jaanuaril s. a. 431 klm peal erarongi nr. 912 alla jäämise asjas on eeluurimine lõpetatud süüdistuseandmete puudusel ja toimetus Kr. kp. s. § 277 põhjal Rakvere-Paide rahukogu prokuröri III jsk. abile saadetud“.

5. Surmasaanute perekonnal on võimalus nõuda pensioni kas töö-hoolekandeministriumilt pensioniseaduse alusel või raudteelt teedeseaduse alusel.

5. M. Laar- (Arupärimise-ettepaneku **man'i, M. Mar-** tekst: **tinson'i ja P.** „Möödunud aasta 25.

**Järve' arupäri-
mise-ettepanek
Vabariigi Va-
litsusele sisse-
murdmise as-
jas Vana-Ka-
riste Maru
koolimajja.**

selt ükselt välja kangutatud lukk ja ära viidud, ning et välisuks seespoolt haagis, eeskoja sein läbi murtud ning lõhutud augu kaudu üks haagist lahti tehtud. Lahti murtud on koolimajas ka sisemisi ukseid. Sisseseisemine on sündinud ajal, mil koolijuhataja ei viibinud kodus.

Vägivallaakti juhatajaks on olnud V.-Kariste vallavanem, sealjuures olevat muude hulgas viibinud ka rkl. Ed. Kink.

Koolimaja ruumides, kuhu sisse murti, hoiti lahtiselt koolile ja õpilastele kuuluvat varandust.

Sissetungijad on lahtimurtud ruumides toime pannud oma erakondlik-politilise koosoleku, mille eeskavas politiline kõne rkl. Ed. Kinkult, töölislaulud, näitemäng „Sissetungija“ ja tants.

Koosoleku toimepanekuks neis ruumides ei olnud sissetungijatel luba kooli hoolekogult ega nõusolekut koolijuhatajalt, nagu seda ette näevad maksivad seadused ja koolivalitsuse korraldused.

Kuna Vana-Kariste sündmus tekitanud äärmiselt äreva meeleolu niihästi Halliste ümbruses kui ka kaugemas ringkonnas, ja kodanikud sisseseisemises Vana-Kariste koolimajja näevad hädaohtu, mis ähvardamas kodude puutumast mõne politilise voolu võimulepääsemisel, arvame oma kohuseks selles küsimuses nõuda selgitust, milleks esineme eeloleva arupärimisega, paludes Vabariigi Valitsuselt vastust alljärgnevale küsimistele:

1. Kas on teada Vabariigi Valitsusel, et salkkond Eesti sotsialistliku tööliste partei tegelasi omavoliliselt sisse tunginud Vana-Kariste Maru koolimajja, sellejuures lahti murdnud lukustatud ukseid ning koolimajas toime pannud oma erakondlik-politilise koosoleku?

2. Kui see on teada, mis on Vabariigi Valitsus ette võtnud seesuguste seaduse- ja korralduste kooliruumidesse sisseseisemiste ärahoidmiseks ja käesoleval korral süüdlaste karistamiseks?

Tallinnas, 5. veebruaril 1929.

M. Laarman,
M. Martinson,
P. Järve.“)

M. Laarman (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Sotsialistliku erakonna, kuhu kuulub ka lugupeetud Riigivanem, häälekanaja „Rahva Sõna“ töi läinud aastal 29. detsembril sõnumi sensatsioonilise pealkirjaga „Kelle kätel leiame vereplekke“. Sõnumis jutustatakse, kuidas I jõulupühal salkkond kohapealseid tegelasi korraldanud peoõhtu oma kadunud mõttekaaslase mälestamiseks rkl. Kingu kaastegevusel. Koolijuhataja keeldunud neile ruume kasutada andmast vastavalt kooli hoolekogu otsusele. Vana-Kariste vallavanem J. Tilla, sotsialistliku partei kohapealne juht, on lasknud koolimaja lukustatud ukseid kirvega lahti murda. Lahtimurtud koolimaja ruumes on siis peetud erakondlik-politiline koosolek.

Lugedes sotsialistliku erakonna häälekanajas „Rahva Sõnas“ seda sõnumit, milles hoobeldakse sellega, kuidas salkkond kohapealseid erakonna-esindajaid omavoliliselt, väe- võimuga sisse murranud võõrastesse ruumidesse, ei tihkanud uskuda, et tõelolud vastavad sellele kirjeldusele. Meie elame ikkagi õiguslikus riigis, kus maksev seaduslik kord, seaduslikud normid, mis kaitsma peavad iga kodanikku, mitte üksi kodanikku, vaid ka kodaniku kodu puutumast. Üldse ei saa ette kujutada niisugust korda, kus politilised voolud, pääsedes korraks võimu juurde, sellest nii joobuda võivad, et endile lubavad isegi lukustatud uste sisse murda ja võõrastes ruumides omavoliliselt pidu pidada.

Nagu kohapealt järele kuulates selgub, vastavad „Rahva Sõna“ kirjeldused siiski tõele. Vana-Kariste sotsialistliku voolu esindaja on tõepoolest jõulu esimesel pühal, ajal, mil koolijuhataja ise kodus ei viibinud, omavoliliselt sisse tunginud Vana-Kariste koolimajja, sellejuures ukseid kirve abil lahti kangutanud, kojaseina läbi murdnud ja sellekaudu seesmise ukse lahti teinud. Asjaolu on seda kurvem, et selle murdmise juures olevat viibinud ka sotsialistlikku rühma kuuluv rkl. Eduard Kink, kes ei ole keeldunud sisseseisemises ruumides pidamast kõnet. Imelik kõige selle juures on veel see asjaolu, et vallavalitsus on kategooriliselt keelanud, et neis ruumides kool ise ei tohi pidu pidada, mis seal taheti toime panna koolile õppeabinõude muretsemise otstarbel. Pärnu maavalitsuse administratiiv-osakonna järelepärimisele on Maru algkooli hoolekogu teatanud, et sisseseisemine ei ole siiski sünnitanud otsekohealt suurt varanduslikku kahju. (E. Joonas, stp: Kuidas, aga sein maha kukkunud?) Härra Joonas, ma võin Teile öelda, seal on üks sotsialistlik härra, nimelt sekretär Grüner küll öelnud, et ta võib koolimaja tervelt maha

kiskuda. Õnneks on ta selle aga tegemata jätnud. Lukud on ära viidud, aknaruudud katki löödud, sein läbi murtud — aga üldkahju on ainult mõni kroon! (J. Vain, stp: Kas mõne krooniga saab mahalõhutud seina üles ehitada?)

Siin ei ole see peaasi, kui suur see rahaline kahi õieti on, aga peaasi on minu arust see, et niisugused sündmused üldse aset leida võivad. Kui oleks see sündinud ainult Maru koolimajas, siis oleks see üksik juhtumine, aga mulle kirjutatakse Petserimaalt, et seal 4. veebruaril ka sotsialistlikku rühma kuuluv rkl. Homin niisuguse teoga korda saanud, nagu vallavanem Tilla V.-Karistes. Petserimaalt kirjutatakse: Iseloomustav oleks märkida, et Ivanovo-Boloto külas korraldas rahvaesindaja Homin koosoleku koolimajas. Et aga koolijuhatajale sellest ei olnud ette teatatud ja pühapäevase päeva tõttu kooliruumid lukustatud, siis lasi rkl. Homin, samuti nagu Vana-Karistes üks teine härra, omavoliliselt ukseid lahti murda. Kui talle mõista antud, et see seadusega keelatud, siis vastanud lugupeetud härra Homin sotsialistlikust rühmast, et kooliõpetaja on kroonu inimene ja mina olen ka kroonu inimene, või Vene keeles „On kasennõi tshelovek, i ja toshe“ ja on sellest järelduse teinud, et tal on samasugune õigus koolimaja suhtes kui kooliõpetajalgi. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui lugu nii on, nagu kirjutatakse, siis ootaksin ma, et Petserimaa rahvaosaadik Homin ütleks, kuidas ta seletab seda „kasennõi tsheloveki“ värki. On imeks panna, kui kaugele võidakse minna. Kui iga Riigikogu liige ütleb, et ma olen „kasennõi tshelovek“ ja murrab sisse võõrastesse ruumidesse, — mis jääb siis üle õiguslikust korrast? Räägitakse, et rkl. Homin samal korral Ivanovo-Bolotos olevat seletanud väga imelikke asju Riigikogust. Ühe seaduse eest olevat tema kui lõukoer võidelnud, see olevat siis ka vastu võtmata jäänud. Olevat öelnud, selle seadusega olevat tahetud, et kõik inimesed, kes töövõime- tud ja kannatavad puudust, kui nad üle 70 aasta vanaks saanud, siis neil enam õigust elada ei ole ja hävitada tuleksid. Ma ei tea, kui niisugune „kasennõi tshelovek“ niisuguseid „kasennõi“ jutte ajab, mis õieti jääb siis järele meie riigi korrast? Ootan, et härra Homin pärast vast seletab, kuidas need lood õieti olid. Igatahes arvan ma, et sarnased lood, kus „kasennõi tshelovek“ murrab sisse koolimajja, väärivad tähelepanu, ja neid asju tahab käesolev arupärimine natuke selgitada, — kas meie oleme õiguslikus riigis või ei ole. Sellepärast loodan, et isegi härra Joonas, kellel ka tuleb kannatada selle õigusliku korra pärast, hääletab selle poolt, et asja kohta selgusele jõuda.

J. Vain (stp) (häälet. motiiv.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Laarman'i poolt ettekantud materjalid, kuipalju need puutuvad mitte Oru kooli, vaid Maru kooli, on sarnased, mis vajavad selgitamist. Maru kooli kõnekoosolek ei olnud korraldatud ühegi meie partei organisatsiooni poolt, vaid üle-eestimaalse noorsoo organisatsiooni poolt. See oleks esimeseks. Teiseks oleks sealjuures veel märkida, et sellel organisatsioonil on vallavalitsuse poolt ruum lubatud olnud, järelikult ruumi lubata tarvitamisest juttu olla ei saa. Kuidas vallavanem juba lubatud kooliruumi avas, kas võtmega või mõne teise abinõuga, see ei puutu meisse, selle eest vastutab ta ise. Seega on härra Laarman'i poolt ettetoodud andmed ebatõelikud. Ümberlukkamiseks aga on dokumendid kaaluvad ja need tuuakse. Sellepärast toetame meie arupärimist, et valitsusele ümberlukkamiseks võimalust anda.

O. Gustavson (stp) (häälet. motiiv.): Eelmine kõneleja rkl. Vain tähendas möödamminnes ka Oru koolimajale Läänemaal. Põllumeeste ridadest hüüti vahele, et mis see siia korda läheb. Täiendavalt võiks tähendada, et analoogiline nähtus Maru koolile on juhtunud Oru koolis. Teie näete, nimed riimivad samuti, nagu tegevuski riimib. Vahe seisab ainult selles, et Oru koolis tegelased on olnud mitte sotsialistid, vaid herrad Tonkman ja Teemant. Selle kohta ilmus ka ajalehtedes teade. Et antud korral oleks võimalus selgitada ka Oru kooli lugu, seda rohkem on meie rühmal põhjust hääletada selle arupärimise poolt.

M. Laarman (põl) (häälet. motiiv.): On loomulik, et põllumeeste rühma liikmed, kes esitasid selle arupärimise, selle poolt hääletavad juba selles mõttes, et näidata, kui võrt tööoludele mittevastavad on rkl. Vainu seletused, sest härra Vain esines siin avaliku ebatõega, kui ta ütles, et selle peo V.-Karistes olevat korraldanud ülemaaline Eesti noorsooühing. Mul on õnneks täielik ärakiri Vana-Kariste vallavalitsuse kirjat, ja sealt näeme, et lugu ei ole nõnda, vaid seal on küll nimetatud organisatsiooni üksikutele tegelastele luba antud peopidamiseks, aga mitte organisatsioonile endale. (Naer pahemal pool.) Üksikud tegelased on aga olnud sotsialistid. (O. Gustavson, stp: Kes põllumeeste kogus ei ole, need on sotsialistid.)

Juhataja **R. Penno**: Ma asun kindlakstegevemisele, kes toetab arupärimise-ettepanekut. (Hääletatakse. — J. Vain, stp: Peale kõnelemise on olnud Orus veel teisi toiminguid, mis pärast suurt

puhastusetööd on vajanud. Ruumid on väga halvas seisukorras olnud.) Arupärimise-ettepanekut toetab 37 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

K. Tonkman (põl) (isikl. asj.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelmise päevakorra-punkti juures, kus põllumeeste rühma arupärimise põhjendamise juures rkl-d Vain ja Gustavson siin sõna võtsid ja tähendasid, et Läänemaal Oru koolimajas olevat.. (O. Gustavson, stp: Joomapidu?!) rohelise lipu õnnistamise pidu toime pandud, kust Tonkman ja Teemant osa võtnud. Kategooriliselt pean ütleva, et mina ei ole rohelise lipu pidudest Oru koolimajas osa võtnud. (E. Joonas, stp: Aga mis asi see siis oli?!) Mina ei tea sellest, kui mina seal ei olnud. (O. Gustavson, stp: Kas härra Teemant oli?)

6. Põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele metsamaterjalide korraliku saamise üle põllupidajatele. (Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Juba sõja-aastatest peale ei ole põllupidajad, kellel metsa ei ole, oma majapidamise hooneid tarvilikult parandada ja korraldada saanud ehitusematerjalide puudumisel, uutest ehitustest rääkimata. Ehitusematerjalide saamine riigimetsadest raskeneb aga

päev-päevalt.

Põllupidajad on korduvalt riigimetsadest materjalide saamise küsimusi arutanud küll üleriiklikkudel kongressidel kui ka kohalikkudel koosolekutel. On ka sellekohaseid palve- ja märgukirju valitsusele esitatud, kuid need on tähele panemata jäänud. Valitsuses ei ole nähtavasti isegi tarvilikuks peetud seda nii suurt ja tõsist küsimust kaalumisele võtta.

Kellelegi ei ole teadmata põllupidajate viletsad korteriolud, mis omalt poolt tööliste linnadesse valgumisele kaasa aitab. Väga hästi teatakse ka, missugust osa karjasaaduste väljavedu meie riigielus etendab.

Et aga korteriolusid parandada ja tarvilikke põllumajanduslikke ehitusi püstitada, selleks puudub ehitusematerjal.

Et põllumajanduslikkudeks ehitusteks metsamaterjalide saamine riigimetsadest äärmiselt raske, seda on nüüd lõpuks pidanud tunnistama isegi see rühm, kelle liikmed pikemat aega põllutöoministritena tegutsenud. Ometi kuulub metsamüügi korraldus otse põllutöoministrile. Nähtavasti ei ole need põllutöoministrid selleks midagi teinud, et põllupidajatele metsamaterjalide saamist võimaldada.

Kõike seda arvesse võttes esitab Riigikogu põllumeeste rühm käesoleva arupärimise ja palub Vabariigi Valitsuselt vastust alljärgnevaile küsimusile:

1) Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et põllupidajatel metsamaterjalide saamine riigimetsadest peaaegu võimatuks tehtud?

2) Mis kavatseb Vabariigi Valitsus ette võtta, et põllumehed metsamaterjale takistamata saaksid väikeste lankide, üksikute puude, samuti ka juba ülestöötatud materjalide kujul, vahetalitusega ja enampakkumisega, nagu seda korduvalt nõutud?

6. II 29. Tallinnas.

M. Martinson.

M. Laarman.

K. Tonkman.“)

M. Martinson (põl): Härrad rahvasaadikud! Aastaid kestvalt on põllupidajad nõudnud, et riigimetsadest neile ehituse- ja tarbe- puude saamist võimaldataks ja saamise tingimused kergendataks ning lihtsustataks. Asjata oleks siin loetleda põllumeeste kongresside sellekohaseid otsuseid ning üleriikliku põllumeeste esinduse kui ka kohtadelt valitsusele saadetud märgukirju. Ajakirjandus on seda küsimust samuti alaliselt käsitanud. Riigikogus on eelarvete arutamisel see küsimus samuti igal aastal kõne alla võetud. Asi ise aga ei ole paigast nihkunud. Põllutöoministrite kõrvad on põllupidajate hädavajalistele nõuetele metsamaterjali saamise asjus kurdiks jäänud. Et asjaolud järjest raskemaks kujunevad metsamaterjali saamise asjas, oli põllumeeste kogude Riigikogu rühm sunnitud esitama käesoleva arupärimise.

Juba sõja-aastatest peale ei ole põllupidajad oma hooneid korraldada saanud ehitusematerjalide puudusel, rääkimata veel uute hädavajalikkude hoonete ehitamisest.

Härradel rahvasaadikutel ei ole vist teadmata, millised näevad välja praegusel korral meie põllupidajate eluhooned. Tuleb arvesse võtta ka seda, et need hooned on ehitatud juba aastakümneid tagasi ja väga suur protsent neist juba vananenud ja kõdunenud. Ruumid neis majades on kitsad ja pimedad. Et sarnased ehitused kuidagi minimaalsemaidki elamistingimusi enam ei rahulda, peaks igale selge olema. Samal ajal aga räägitakse siit kõnetoolilt, mida pea igapäev oleme kuulnud, et rahvas valgub linnadesse ning eelarvevaidluste puhul leidis pea iga kõneleja selleks põhjuse, üks tööpuuduse maal, teine inimese lõbutungi ja muid mugavusi, kolmas kultuurijänu, mida linnad pakkuvat. Tähtsamat põhjust, korralikkute korterite puudust maal, ei mäleta ma ühegi nende kõnelejate

poolt puudutatud olema. (E. Joonas, stp: Miks ei ole! Mitu korda on härra Martna sellest kõnelenud.) Ma räägin ka sellest, mis mõttes härra Martna seda küsimust käsitanud. (E. Joonas, stp: Ta on kõnelenud üldse korterikitsikusest.) Selle vastu oleme küll kümneid kordi kuulnud sotsialistide suust, et põllupidajad ei võimalda oma teenijatele ja tööliste korralikke kortereid. Nad on isegi seadusega tahtnud norme maksuma panna, ja sellest on ka härra Martna rääkinud, kuipalju kantmeetrit õhuruumi, ruutmeetrit põrandaja valgusepinda peab põllupidaja poolt töölistele antav korter sisaldama, teistest nõuetest veel rääkimata. Suurel osal meie talumajadest on ainult 2—3 tuba, kus üks neist sagedasti veel kõõgi aset täidab. Statistilisi andmeid ma selle kohta siin ette kandma ei hakka. Igaüks leiab sealt minu väitele kindla tõenduse.

Loomulik, et põllupidajad sarnases olukorras ei endale ega töölistele enam-vähemgi nõutavat korterit lubada ei saa, veel vähem aga paarisinimesi tööle võtta saavad. Arusaadav siis, et töölised linnadesse ja alevikkudesse valguvad ja seal töötatööliste arvu suurendada aitavad.

Valitsus aitab selleks ka kaasa oma ehituse-laenu politikaga. Kuipalju on juba linnadele ja alevitele riigikassast ehituse-laenu antud. Terved uued linnaosad ja alevikud on selle laenu abil üles kerkinud. Ka tänavuses eelarves leiame jällegi linnadele 50 miljonit ehituse-laenu, maale aga ainult 15 miljonit. (Rahaminister A. Oinas: 215 miljonit, sest asunikud ehitavad oma majad ka maale ja mitte linna.) Ega asunikud ei ole üksi põllupidajad. Ega sellepärast, härra rahaminister, meie ei saa vanu põllupidajaid, popse ja teisi maal elavaid inimesi jätta lageda taeva või puu alla, et meie ainult uutele asujatele anname ehitusematerjali. Tõsi, neile on tarvis ehitusematerjali kui ka toetuselaenu, aga sellejuures ei saa teisi põllupidajaid, keda kümned tuhanded, ilma jätta. (E. Joonas, stp: Teie ütlesite — maale 15 miljonit.) Ei saa ehituse-laenu maale juhtimisel seda anda ainult uutele põllupidajatele, mida siis, kui meie asundamist veel süvendame, veel rohkem tuleb anda, vaid peame andma ka endistele põllupidajatele, popsidele ja vanadele maapidajatele, kelle hooned lagunenud. Neil on ka ehitusematerjali ja laenu vaja. Sellest ma praegu räägin, et nad on vaestekslasteks jäetud, neile on ainult 15 miljonit antud. (Rahaminister A. Oinas: Läänud aastal ei ole üldse midagi.)

Parem ei ole lugu ka teiste põllumajapidamise hoonetega. Teie teate, kui suurel arvul põllupidamise saaduste väljavedu meile sissetulekut annab ja välisraha sisse toob. Et aga järjest suuremal määral ja korralikke saadusi välja vedada, selleks on ka korralikke ehitusi vaja. Ehitada aga ei saa metsamaterjali puudusel. Ehitada saavad ainult need, kel oma krundil metsa. Osal põllupidajatel on küll haometsa, kuid ehitusematerjali-metsa on väga vähestel.

Meie teame, et metsa ja metsamaterjalide väljavedu riigikassale aastas ümmarguselt 450 miljonit senti sissetulekut annab, siis peame küll küsima, kas sellepärast, et see summa riigikassale nii väga tarvis, peavad põllupidajad leppima vaeselapse osaga. Kuid teame ka, et põllupidamise saadused väga suure protsendi väljaveost moodustavad, mis riigile suureks tuluallikaks selle tõttu, et nende eest välisraha suurel määral sisse voolab.

Milliste raskustega põllupidajatel ehitusematerjali saamisel riigimetsadest tegemist, peaks vist kõigile teile enam-vähem teada olema. Härrad sotsialistid, kes praegu valitsuse eesotsas, on seda küsimust möödunud aastal ka käsitanud ja oma häälekandjas õigeks pidanud samu põhimõtteid, mida põllumehed oma märgukirjades Vabariigi Valitsuse e nõudnud. Mul on käepärast „Rahva Sõna“ 2. märtsist 1928, kus kirjutatakse muu seas sõnasõnalt järgmist: „Üleriiklik põllumeeste esindus on märgukirja saatnud põllutööministrile, kus nõutakse, et kõigile põllumeestele vahet tegemata tegelikult võimaldataks ja kindlustataks ehituse- ja muu tarbemetsa saamine tarvilikul hulgal ja elunõuetele vastaval kujul, et antaks ehituse- ja muud tarbemetsa taksihinnaga.

Tõsi on ka, et ka vanade põllumeeste hooned ja elumajad ajajooksul on lagunenud, nende parandamine, uute ehitamine tingimata tarvilik.

Ei saa ka selle vastu olla, kui ehituse- ja tarbemetsa saamise tingimusi otstarbeks, et põllumajapidamiste hooned paremale järjele tõsta, kergendataks. Tingimused, millega uustaludele metsamaterjali saamist võimaldatakse, tuleksid laiendada mitte ainult vanapõllumeeste, vaid kõigi maaelanikkude, ka väikemaapidajate, popside ja teiste ehituste ja majapidamiste kohta.

On põllumajandusele kahtlemata tululik, kui elu- ja kõrvalhooneid juurde ehitatakse, seniste vananenud, kõdunenud ja iganenud hoonete asemele uued püstitatakse.“ Nii „Rahva Sõnas“. Aga veel rohkem, läinud aasta märtsikuul esitasid sotsialistid isegi tollekordsele valitsusele arupärimise metsamaterjalide raske saamise üle Avinurmes: „Puutööks tarvilikku materjali said Avinurme puumeistrid

seni riigi metsast. Nüüd on seda raske saada, nii et see ähvardab puutööd surmata. Puudub vastutulek ja arusaamine Avinurme elanikkude elunõuetest. Puudub ka tarvilik korraldus. Kui metsamaterjali veel kuidagi osta saab, siis nii kõrge hinna eest, et see enam tööd ei tasu. On küll pisukesi metsalanke metskonnaülema poolt lastud selleks valmistada, kus puud nummerdatud. Müüakse kas tarbe- või põletispuuks. Aga müümine sünnib enamjakkumise teel. Et müügiks tarvitajatele liiga vähe metsa määratud, siis läheb hind enamjakkumisel väga kalliks, pealegi kui enamjakkumisest osa võtavad ka vaheltkauplejad, kes sellegi, mis müügile tuleb, kohalikkude tarvitajate eest ära võtavad, sest nende eemaldamisele ei ole metsavalitsus tarvilikku tähelepanu pööranud. Ka pisikesi metsalanke on „talupoegade tükkide“ nime all müügile lastud tööpuuks ja metsamaterjaliks. Aga need on kallilt hinnatud ja müüakse enamjakkumisel, mis siingi hinna kalliks ajab, mitu korda kallimaks, kui vaheltkauplejatele müüdadavad metsalangid.“

Vaadake, sotsialistid on ise pidanud tunnistama, et põllupidajatele, kui nad ehituse ja metsamaterjali riigimetsadest saavad, siis see liiga kallilt neile kätte tuleb. Aga veel rohkem, kui seda saada oleks, siis mõnigi kalliduse peale vaatamata, ja kui riik ehituselaenu annaks, saaks sellest raskusest üle. Näeme aga, et isegi nende normide kohaselt, mis seaduses ja määrustes ette nähtud, põllumehed riigimetsast metsamaterjali ei saa. Teame väga hästi, et on maksma pandud määrus, mille alusel võimalik oleks põllupidajatel metsamaterjali saada 10 puud, üksikute puude näol, aga kui põllumees läheb metsaülema juurde vallavalitsuse tunnistusega, et temale seda metsamaterjali antaks, siis peab harilikult ikka vastuseks kuulma, et vaadake, metsa ei ole. Mets on läbi, raiutud 10-nete aastate peale ette, ja meil ei ole Teile metsamaterjali anda. Või kui jälle antaksegi, siis juhitakse põllupidaja 30—40 kilomeetri kaugusele metsalangile. Kui veel taksihinnale 30% juurde pannakse, ja kui seda metsamaterjali kaugelt peab vedama, siis teate väga hästi, mis see maksma läheb. Peale selle peate veel arvesse võtma sõidud, mis teie metsaülema, metsniku ja metsavahi juures käies peate kulutama. Vaadake, siis on niisugused raskused, mis põllumeestel niioelda tahtmise võtavad metsamaterjali piiratud arvul muretsema hakatagi. Teate ju, et põllumees 10-nepuuga, mis tal võimalik nende raskustega saada, midagi teha ei suuda.

Mis puutub kohalikkude elanikkude lankidesse, siis kuulsime vastuse just sotsialistide häälekandjast, kus oli tähendatud, et kohalikkude elanikkude metsalangid tulevad

põllupidajatele võrdlemisi kallilt kätte, ja sealt suur protsent neist satub metsaga vaheltkauplejate kätte. Peale selle on neis metsalankides, mis kohalikkudele elanikkudele määratakse, vähe ehitusematerjali, küll aga suuremalt osalt ainult küttematerjali. Vaadake, niisuguste lankide ostmine, pealegi kui need kallilt kätte tulevad, tänavu on veel kõik kohalikkude elanikkude langid 100% kallimaks aetud kui taksihind, ja kui metsamaterjali saamine niisuguste raskustega sünnib, siis on loomulik, et põllumehe majapidamishooned edasi hävinevad.

Võiksin veel tähendada, et metsaametnikud on kohalikkude elanikkude palvele vastanud, et neil ei ole võimalik kohalikkude elanikkude palvet metsamaterjali saamise asjus rahuldada.

On nähtusi ette tulnud — näiteks on Saaremaa vallavalitsusi juhitud tarviliku tee-ehitamise materjali saamiseks Pärnumaale Orajõe. Nii kaugele oleme jõudnud.

Kuid ka küttematerjaliga ei ole lugu parem. Riigimetsadest antakse põllupidajaile hagu, ka see on sagedasti seotud suurte raskustega. Riigi metsatööstus on ise hagude valmistamisele asunud ja maksab 20 senti tunnis. Põllupidajad ütlevad, et nii kalleid hagu ei või nad tarvitada, sest iga haovits tuleb maksma 1 sent.

Aga veel rohkem — nagu loeme ajakirjandusest, et uue Tartu-Petseri raudtee sihil hagu kohapeal ära põletatakse. (Teedeminister O. Köster: Ei ole, lasin raudteel järele kuulata. Need „Kaja“ andmed on mitteõiged teated.) Samasuguseid teateid oleme saanud ka Leebikust. (Vahelhüües keskelt.) Haod põletatakse kohapeal, ja põllumehed ei saa neid kasutada. Riidajas, Kärstnas, mis rikkam nurk metsa poolest Viljandimaal, seisavad riigi metsatööstuse poolt ülestõstetud palgid aastate kaupa metsas. Riik ei jõua neid välja vedada ja põllupidajatele ei müüda seda materjali. Samasugune lugu on ka laastupakkude saamisega. Põllupidajal ei ole peaaegu kuskilt võimalik saada katuseaaste, sest laastupaku puu peab eriline ja parem puu olema. Kui nüüd härra Köster, kes koonduse rühma kuulub, minule vahele hüüdis, siis tahaksin toonitada, et juba aastaid on koonduse rühmast meil põllutööstusministrid olnud. (Teedeminister O. Köster: Teedeminister hüüdis vahele, mitte härra Köster.) Jah, härra teedeminister, ehk Teie küll teedeministrina vahele hüüdsite, ei eraldu Teie siiski koonduse rühmast, istute praegu nende ridades ka minister olles. Siis pean veel meelde tuletama seda, et just Teie oma rühm on pidanud neid ministreid ergutama ja on esitanud seaduseinõu, millega küll lõplikult päri olla

ei saa. Kuid meie näeme, et ka nemad toonitavad sama seisukohta, et vanadele põllupidajatele maal ehituse- ja tarbemetsa saamine vajalik on samadel tingimustel, nagu seda uustalu pidajad-asunikud saavad. Seda leiame meie Teie eneste poolt esitatud seaduseelnõus, aga meie ei saa kaugeltki päri olla selle normiga. Kui koonduslased ütlevad, vanadele põllupidajatele vaja metsamaterjali anda samadel tingimustel, kui seda asunikud saavad, aga ainult neile, kelle krunt ei ulatu üle 50 ha. Tähendab, neile põllupidajaile, kelle krunt on üle 50 ha, vaatamata sellele, kas neil oma krundilt on saada hambatorkimise orki või mitte, neile ehitusematerjali ei anta. Härard koonduslased, kui teie meie põllumajandusele sarnase pilguga vaatate, et ainult väikekohapidajad karjasaadusi välja veavad, selle läbi riigikassale tululikum on, et ainult väikepõllupidajad töölistele elukortereid anda võivad, siis võibolla on see õige. Meie aga ei saa seda pooldada, sest meie teame, et suuremad talud suuremal määral põllutöölisi vajavad, suuremal määral karjasaadusi valmistavad ja neid valmistada võivad, ja sellepärast ei tohiks siin nende suhtes erandeid teha.

Kõike seda arvesse võttes esitab Riigikogu põllumeeste rühm käesoleva arupärimise ja palub Vabariigi Valitsuselt vastust alljärgnevatele küsimistele:

1) Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et põllupidajatel metsamaterjalide saamine riigimetsadest peaaegu võimatuks on tehtud?

2) Mis kavatab Vabariigi Valitsus ette võtta, et põllumehed metsamaterjale takistamata saaksid väikeste lankide, üksikute puude, samuti ka juba ülestöötatud materjalide kujul, vahetalituse ja enampakkumiseta, nagu seda korduvalt nõutud?

Mina loodan, et asi tõsine, seepärast siis ka kõik lugupeetud Riigikogu liikmed põllumeeste arupärimist toetavad.

A. Laur (as) (häälet. motiiv.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma pean rõõmuga konstateerima, et põllumeeste kogud on asunud samale seisukohale, mis meiega, see on, et ka vanad põllupidajad saaksid metsamaterjaliga varustatud. Seni ajani varustati asunikke ja riigirentnikke. See oli sellepärast võimalik, et selleks oli vastav seadus. Kuid vanade põllumeeste metsamaterjaliga varustamiseks vastavat seadust ei ole. Meie rühma poolt on sellekohane seaduseelnõu esitatud, ja kui see Riigikogu, sealhulgas ka põllumeeste kogude poolt peaks pooldamist leidma, siis on edaspidi võimalik rahuldada vanu põllupidajaid metsamaterjalidega. (M. Martinson, põl: Teie ministrid ei ole teinud

sedal!) Selleks ei ole põllumeeste kogu oma kättki liigutanud, et võimalik oleks olnud vanu põllupidajaid metsamaterjalidega varustada. Nad on teinud ainult kisa ja kära selleks, et inimesed maal kuuleksid, kuid sisuliselt ei ole asja võetud. Kui oleks asja sisuliselt võetud, siis oleks ka sellekohane seaduseelnõu nende poolt esitatud. Et asjasse selgust tuua, hääletame selle arupärimise vastuvõtmise poolt.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 28 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

7. O. Liigand'i (Arupärimise-ettepaneku tekst:

A. Tõllassepa,
K. Kornel'i ja
J. Mälberg'i
arupärimise-
ettepanek Vabariigi
Valitsusele
Johannes Kallakas'e
määramise kohta aktiisivalitsuse direktori kohale.

„Oma ametisseastumise deklaratsioonis teatas praegune Vabariigi Valitsus Riigikogule, et ta „riigi valitsemise aparati tahab kindla käega puhastada igasugusest korruptsioonist ja väärnähtustest.“ See kohustus peaks igale Eesti Vabariigi Valitsusele enesestmõistetav olema, sest et meil praegu ühtki enam-vähem tähelepanemis-väärilisemat politilist rühma teada ei ole, kes korruptsiooni otsekoheselt toetada julgeks.

Et praegune Vabariigi Valitsus seda oma deklaratsioonis valitsuse ülesannete hulgas eriti nimetab, võib tähendada vististi küll ainult seda, et see valitsus korruptsiooni hävitamise riigis oma eriliseks ülesandeks tahab pidada.

Kahjuks on aga Vabariigi Valitsuse tegevuses viimasel ajal ilmsiks tulnud asju, mis ümberpöörduvad tahavad tõendada — kui mitte terve valitsuse, siis kindlasti ühe tema osa, ja nimelt selle osa kohta, mida juhib rahaminister härra A. Oinas.

Mõne päeva eest läks ajalehtedest läbi teade, nagu oleks riigi aktiisivalitsuse direktori kohale, mis end. direktori härra Nieländer'i surma läbi vabaks oli jäänud, uueks direktoriks nimetatud keegi Johannes Kallakas.

Sellest härra Joh. Kallakas'est on niipalju teada ja kuulda olnud, et ta paar aastat tagasi on teeninud riigikontrollis, kust ta likvideeritud praeguse riigikontrolöri härra J. Zimmermann'i poolt. Vaheajal on see härra olnud, vististi 1927. a. märtsikuust saadik, Kloostri majanduseühisuse ärijuhiks ja pisut hiljemast peale ka Kloostri ühispanga kassapidajaks-asjaajajaks.

Nagu kuulda, on see härra Joh. Kallakas aga mõlemis neis ühistegelistes ettevõtetes asju nii omamoodi ajanud ja neid asutusi nii

omavoliliselt ja korravastaselt juhtinud, et mõlemi eespoolnimetatud asutuste juhatused on sunnitud olnud endid härra Joh. Kallakas'e ärijuhtimisest ja asjaajamisest vabastama õige kategoorilisel teel.

Ja niiviisi lühikese aja sees kahele ühistegelisele asutusele suurt kahju teinud isiku on praegune rahaminister härra A. Oinas, nagu ajalehed 6-st skp. teatavad, heaks leidnud Vabariigi Valitsusele ette panna, määrata niisugusele suure tähtsusega ja vastutavale kohale, nagu seda on Vabariigi aktsiisivalitsuse direktori koht.

Ülaltähendatud silmas pidades palume Vabariigi Valitsuselt seletust küsimistele:

1. Kas on Vabariigi Valitsusel ülaltähendatud asjalood Joh. Kallakas'e tegevuse kohta Kloostri ühistegelistes asutustes teada?

2. Kui on, siis missugustel põhjustel või mõjudel on Joh. Kallakas määratud aktsiisivalitsuse direktori kõrgele ja vastutavale kohale?

3. Kas ja missuguste abinõudega kavatseb Vabariigi Valitsus edaspidi seesuguseid juhtumisi ära hoida?

O. Liigand.
A. Tõllassepp.
K. Kornel.
J. Mälberg.“)

O. Liigand (rhv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Oma ametisseastumise deklaratsioonis teatas praegune Vabariigi Valitsus Riigikogule, et ta „riigi valitsemise aparati tahab kindla käega puhastada igasugusest korruptsioonist ja väärnähtustest.“

See kohustus peaks igale Eesti Vabariigi Valitsusele enesestmõistetav olema, sest et meil praegu ühtki enam-vähem tähelepanemisväärilisemat politilist rühma teada ei ole, kes korruptsiooni otsekohele toetada julgeks. Et praegune Vabariigi Valitsus seda oma deklaratsioonis valitsuse ülesannete hulgas eriti nimetab, võib tähendada vististi küll ainult seda, et see valitsus korruptsiooni hävitamise riigis oma eriliseks ülesandeks tahab pidada. Kahjuks on aga Vabariigi Valitsuse tegevuses viimasel ajal ilmsiks tulnud asju, mis ümberpöörduvad tahavad tõendada — kui mitte terve valitsus, siis kindlasti ühe tema osa, ja nimelt selle osa kohta, mida juhib rahaminister Aleksander Oinas.

Mõne päeva eest läks ajalehtedest läbi teade, nagu oleks riigi aktsiisivalitsuse direktori kohale, mis endise direktori härra Nieländer'i surma läbi vabaks oli jäänud, uueks direktoriks nimetatud keegi Johannes Kallakas. (O. G u s t a v s o n, stp: K a s t a r a h v a e r a k o n d a e i k u u l u ?) Minu teada on ta sotsialistide sõber ja praeguse rahaministri proteshee.

Sellest härra Joh. Kallakas'est on niipalju teada ja kuulda olnud, et ta paar aastat tagasi on teeninud riigikontrollis, kus ta likvideeritud praeguse riigikontrolöri härra Zimmermann'i poolt. Vaheajal on see härra olnud, vist 1927. a. märtsikuust saadik, Kloostri majanduseühisuse ärijuhiks ja pisut hiljemast peale ka Kloostri ühispinga kassapidajaks-asjaajajaks.

Nagu kuulda, on härra Johannes Kallakas mõlemis neis ühistegelistes ettevõtetes asju nii omamoodi ajanud ja neid asutusi nii omavoliliselt ja korravastaselt juhtinud, et mõlemi eespoolnimetatud asutuste juhatused on sunnitud olnud endid härra Joh. Kallakas'e ärijuhtimisest ja asjaajamisest vabastama õige kategoorilisel teel. (Hulgalised vahel h ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Kannatage, härra Vain, ma räägin sellest pärastpoole.

Juhataja **R. Penno**: Ei ole ette nähtud, et paljud korruga kõnelevad.

O. Liigand (rhv): Siin küsiti pahe-malt poolt, milles seisab Kallakas'e omavoliline tegevus. Selle kohta võiksin tähendada paar sõna ja nimelt selle tegevuse iseloomustamiseks: Kui vana oma käe peal vilunud spekulant on härra Kallakas ühistegevuse alal Kloostrisse tegutsema saades tundnud endal liiga kitsa olema tegutseda kollegiaalse valitsuse piirides. Ta on jätnud selle kõrvale. Ja kui „paremate“ kauplemismetodite tundja, kes omal ajal Venemaal palju „peenemate“ kaupadega head äri teinud, kuigi sellepärast vahel ka kannatada on tulnud, on ta hakanud talitama vabalt ning iseseisvalt, ilma et oleks tulnud tarvidust tülitada asutuste juhatusi või nõukogu, kus ta teenis, eriti suuremais ja tähtsamais asjus, kus ta juba enesest paremaid asjatundjaid, eriti hea „shniti“ tegemise asjus, ei tundnud. Kõik läks esiotsa hästi ja libedasti. Mõne aja pärast hakkas aga mõnele paistma, nagu ei oleks mõni asi nii, nagu peaks olema.

Nii paistis silma majanduseühisuses, et pärast seda, kui ärijuht oli müüjannaks kaupluse pannud oma naise, kuna teiseks müüjaks oli keegi väljaspoolt preili, ärijuht varsti kõrvaldas ka selle preili ja pani tema asemele oma naise õe. Mõnigi vaatas ja kalkuleeris, et ei tea, kas seesugune kaupluse oma pere kätte koondamine ka asjale hea on? Veel paistis paljudele, et majanduseühisuse kaupluse ostjatega karmilt ja halvasti ümber käiakse. Kaubatarvitajate arv oli hakanud kahanema ning kahanes järjekindlalt. Kaupade ladu aga aina kasvas, ja nagu kõrvaltvaatajatele paistis, mitte niivõrt ETK kaupade arvel, kui era-kauplejatelt sisseostudest. Kust sisseostudeks raha tuli, jäi võhikutele saladuseks. Aga see

selgub ka varsti. Rahva seas teati, et majanduseühisuse kauplus halvasti läheb.

Läinud, 1928. a. teisel pooltel kaupluse inventuuri tehes ja revisjoni toimides, leidis revisjoni komisjon, ja hiljem ka revisjoni liidust kutsutud revident, peale paljude muude puuduste majanduseühisuse äritegevuses kahju ligi 400 tuhande sendi suuruses. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Millal see oli?) See oli novembrikuul 1928.

Revisjoni liidu revidendi revideerimise aru-
anne lõpeb üldkokkuvõttega, milles konsta-
teeritakse, et on leitud palju puudusi äri-
tegevuses. Kõigepealt on leitud, et ladu on
viidud liiga suureks, ligi kaks korda suure-
maks, kui lubatud ja õige oleks. Peale selle
on „erikahanemised“ harilikuks saanud, mida
mujal Eestis ei praktiseerita. Kaupade kaha-
nemisprotsendid on väga mitmesugused ja
juhulikud. Ka ei ole talitatud silmas pidades
eelarvet, vaid on sellest tunduvalt üle kulutatud.
Üldkokkuvõte on järgmine: „Kokkuvõttes
tuleb ühisuse seisukord raskeks lugeda ja
hädaohtu on võimalik kõrvaldada ainult kulude
ja laoiseisu äärmise kokkutõmbamise teel.
Seda ette kandes loen tarvilikuks, et edaspidi
kulud ja otsustavalt ühisuse ladu nõutava
määrani väheneks, et ühisust kokkuvarisemise
eest hoida. Samuti tuleksid ettekandes näi-
datud vead ja puudused kõrvaldada ja edaspidi
nende kordumisest hoiduda.“

Halvemat atestatsiooni on vist raske soo-
vida. Ja sellest tõmbas majanduseühisuse
revisjoni komisjon ka vastavad järeldused ning
esines ühisuse juhatuses ees nõudmisega —
ärijuht-kassahoidja Joh. Kallakas kohalt ta-
gandada. Kuid juhatus oli armuline. Ja
kuigi osa juhatuses liikmeist revisjoni komis-
joniga tagandamise küsimuses ühel seisukohal
asus, lepiti kokku nii, et ärijuht-kassahoidjale
Joh. Kallakas'ele ettepanek tehti — ise kohalt
tagasi astuda, mida viimane ka, nagu mulle
õeldi, heameelega on teinud — just enne, kui
talle uus ja kõrge direktori koht on antud.

Mitte vähem „ausat“ karjääri on härra
Kallakas teinud ka Kloostri ühis pangas.

Läinud, 1928. a. oktoobris on Kloostri
ühispanga juhatus oma asjaajaja-kassahoidja
tegevust revideerides leidnud, et pikalaenu
panga poolt kohalikkudele põllumeestele antud
seemneviljalane tagasimakstud summad,
mis pikalaenu panka tagasimaksmisele kuu-
lusid, mitte sinna kuhu tarvis tagasi ei olnud
saadetud, vaid selle asemel — Kloostri ühis-
panga kassapidaja-asjaajaja Joh. Kallakas'e
poolt äratarvitatud majanduseühisusele kau-
pade ostmiseks.

Juhatus nõudis asjaajajalt nende summade
vastuvaidlematut tagasimuretsemist, sest tar-

vis oli neid õigesse kohta juhtida. Ja et kumb-
ki, see on juhataja ega asjaajaja, otse hätta
ei jääks, anti tagasimaksmiseks aega kuni
1928. a. lõpuni. Aga vaatamata sellele, et
nõudmist mitu korda uuesti meelde tuletati ja
korrati, ei kõssanud ärijuht-kassameister härra
Kallakas ega täitnud seda nõuet. Ja niiviisi
jõudis viimaks kätte aasta lõpp, ilma et nõud-
mist täidetud oleks, vaid isegi veel halvem,
vahepeal oli selgunud, et mitte ainult tagasi-
tulnud seemnevilja laenusummad, vaid ka suur
hulk muid panka sissemakse ja hoiusumma-
sid neile lisaks majanduseühisuse kaupadesse
oli maetud. Ja pank oli seega ühtlasi peaaegu
ka oma panga ilme kaotanud. Ta oli muutunud
ainult majanduseühisuse väljaminekute kas-
saks. Laenudeandmise võimalus teistele
laenusoovijatele oli äärmuseni piiratud raha-
puudusega. Niikaugelt oli panga viinud osav
kassapidaja-asjaajaja.

Et niisugusest lupainajast lahti saada, ei
jäänud panga juhatusel ja nõukogul muud nõu,
kui ta oma kassapidaja-asjaajaja kohalt val-
landada, ja see on sündinud juhatuses poolt
29. detsembril 1928. a. järgmise otsusega:
„Protokoll nr. 49. Kloostri ühis pangas koos-
oleku üle 29. detsembril 1928. a.

2. Juhatuses liige kassapidaja-asjaajaja
J. Kallakas — kes ka ühtlasi Kloostri majan-
duseühisuse ärijuht-kassapidaja — on ilma juha-
tuse teadmata ja nõusolekuta Kloostri majan-
duseühisuse kontokorrent arvel oleva võla
kaugelt üle normaalpiiride viinud, ja hiljem,
kui juhatuses see teatavaks sai ja see asja-
ajajale ettepaneku tegi kolme kuu jooksul
võlg jällegi normaalpiirini viia, ei ole J. Kal-
lakas seda otsust täitnud. Sellepärast tunnistab
juhatus Joh. Kallakas'e möödunud ning edas-
pidise tegevuse mitte-usaldusevääriliseks ning
seda aluseks võttes otsustatakse: vabastada
J. Kallakas kassapidaja kohustest, arvates järg-
misest juhatuses koosolekust, millal temal ka
panga kassa üle anda. Eeltoodut arvesse
võttes leiab juhatus, et edaspidi ühis pangas
asjaajamist J. Kallakas'e hoolde usaldada ei
saa ning sellepärast otsustatakse: vabastada
J. Kallakas ka panga asjaajaja ametist alates
1. jaanuarist 1929. a.“

Selle otsuse on uue aasta alul kinnitanud
ka panga nõukogu, mille järele need otsused
teatavaks tehti ka teistele pankadele. Nii
näiteks käib pikalaenu pangale saadetud kiri
järgmiselt. (J. Vain, stp: See on ha-
rilik kiri.) Aga see kõneleb halvast asjast.
„Meie endiste ringkirjade muutmiseks tea-
tame, et juhatuses ja nõukogu otsusega on
härra Johannes Kallakas vallandatud ühis pangas
asjaajaja-kassapidada kohalt, arvates 1. jaan-
uarist s. a., ning härra Kallakas'e oma palvel

on ta ka ühispanga juhatusest lahkunud samast ajast arvates. Sellega tühistame kõik temale antud volitused ning palume tutvuneda Kloostri ühispanga nimel alla kirjutama õigustatud isikute allkirjadega j.n.e.“

Niisuguse isiku on praegune rahaminister härra Oinas, nagu ajalehed läinud nädalal, see on 6. skp. teatavad, heaks leidnud määrata niisugusele suure tähtsusega ja vastutusega kohale, nagu seda on aktsiisivalitsuse direktori koht. Käesoleva arupärimise algatajatele paistab sarnane vabariigi valitsemisaparadi „puhastamine korrupsioonist“ väga isesugusena, võõrastavana, ja sellepärast palume Vabariigi Valitsuselt seletust küsimistele:

1) Kas on Vabariigi Valitsusel ülaltähendatud asjaolud Joh. Kallakas'e tegevuse kohta Kloostri ühistegelistes asutustes teada? Õieti ma parandaksin seda küsimust ja ütleksin nii, et kas on Vabariigi Valitsusel ülaltähendatud asjaolud Joh. Kallakas'e endise tegevuse kohta teada?

2) Kui on, siis missugustel põhjustel või mõjudel on Joh. Kallakas määratud aktsiisivalitsuse direktori kõrgele ja vastutavale kohale?

3) Kas ja missuguste abinõudega kavatses Vabariigi Valitsus edaspidi seesuguseid juhtumisi ära hoida?

Juhataja R. Penno: (Häälatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 25 Riigikogu liiget, — seega on arupärimine vastu võetud.

8. Läbirääkimised A. Mõttus'e erakorralise teadaande puhul võorkeelte õpetuse korraldamise üle koolides.

Haridusminister L. Johanson: Austatud Riigikogu liikmed! Endine haridusminister rkl. härra Mõttus esines 31. jaanuaril s. a. Riigikogus erakorralise teadaandega, mille stenogrammist loeme:

„Vabariigi algupäevist kuni 1920. aasta lõpuni võib meie haridusepoliitikat õigusega nimetada endiste aegade, see on Vene ja Saksa okupatsiooni aja päranduse likvideerimise, ühtlasi aga ka uute, Eesti kui iseseisva rahva omapära- ja kultuurpoliitika nõuetele vastavate sihtjoonte otsimise ja rajamise ajajärguks.“ Sel ajal valminud haridusministeeriumis kindlakujuline otsus võorkeelte õpetamise kohta koolides, ja septembrikuul 1920. aastal määratud haridusministeeriumi korraldusega esimeseks võorkeeleks nii algkui ka keskkoolis Inglise keel ja teiseks võorkeeleks Saksa keel. Inglise keele kasuks andnud oma otsuse ka üleriiklik õpetajate kongress. Siis pääsenud kahjuks aga ministeeriumis

mõjule isiklike tunnete poliitika ja kindlakujuline süsteem paisatud segi haridusminister Bauer'i korraldusega, mille järgi Saksa keel asetatud koolides esimesele, Inglise keel teisele kohale. Riigikogu määranud jälle Inglise keelele esimese koha Avalikkude keskkoolide seadusega. Kuid hoolimata sellest jätkatavat haridusministeeriumis sihikindlalt isiklike tunnete poliitikat, süvendades segadust võorkeelte õpetamises, mis lõpuks jõudnud niikaugemale, et 1926. aastal maksmapandud keskkoolide tunnikavades märgitakse ainult veel esimest ja teist võorkeelt, ilma et ministeeriumgi teaks, millised need keeled on. See sünnitanud võorkeelte õpetamises segadusi, millele tulnud teha lõpp.

Nii lühidalt kokkuvõetult kujutab asja rkl. A. Mõttus. Vaatame aga, kuidas oli asi tõeliselt.

Haridusminister Fr. Sauer'i korraldused, millega Inglise keel asetati esimesele kohale, ilmusid 1920. aastal, algkoolide kohta 4. septembril ja keskkoolide kohta 10. septembril. Riigi Teatajas avaldati need korraldused 15. ja 20. septembril. Koolitegelastele tulid need korraldused ootamata, nende valmimisest ei olnud avalikkuse ette pea midagi jõudnud. Hilise ilmumise pärast ja Inglise keele õpetajate puudusel oli nende korralduste täitmine raske, kui mitte võimata. Haridusminister Jüri Annusson korraldab 19. ja 20. detsembril 1920. a., see on kolm kuud pärast minister Fr. Sauer'i korralduste avaldamist, koolivalitsuste juhatajate, koolinõunikude ja õpetajate liitude esindajate nõupidamise, kus koos oli 38 vastutavat haridusetegelast, ja see koosolek hindab haridusministeeriumi septembrikuu korraldusi võorkeelte õpetamise kohta järgmiselt: „Avaldati arvamus, et ministeeriumi korraldus Inglise keele esimese võorkeele kohale määramise asjus on ebaõnnestunud. Puuduvad õpetajad. Oleks vaja olnud enne suuremal arvul õpetajaid soetada. Nüüd toob aga korraldus takistusi ühtluskooli läbiviimisele. Teiselt poolt seletati, et raskused võitmatud ei ole. Soovitati ministeeriumi korraldus revideerimisele võtta. Otsustati keelteküsimus järgmisel koosolekul põhjalikuma arutuse alla võtta.“ See on ilmunud „Kasvatus“ nr. 2 — 1921, lhk. 4. See põhjalikum arutus teostus 15. juunil 1921 riigi hariduskogus.

Enne riigi hariduskogu kokkukutsumist küsis haridusminister H. Bauer arvamus võorkeelte õpetamise kohta kõigilt koolivalitsuselt, Tartu ülikoolilt ja teistelt asutustelt. Oma arvamise avaldas 35 asutust, millest 22 asutust soovitas esimese võorkeelena õpetada Saksa keelt, 5 Inglise, 5 Vene, 2 Saksa

ning Inglise keelt ja 1 jättis küsimuse lahti-seks.

Saksa keelt soovitasid esimesele kohale: kõik ülikooli fakulteedid, kõik linnakoolivalitsused, Pärnu, Saare ja Petseri maakonna-valitsused, Tallinna tehnikaselts, vabrikante ühisus ja börsikomitee.

Inglise keele paigutamist esimesele kohale soovitasid: Lääne, Harju, Viljandi, Viru ja Võru maakonna koolivalitsused.

Koolivalitsustest seadsid Tartu ja Valga maakonna koolivalitsused Vene keele esimesele kohale, kuni Inglise keele õpetajate ettevalmistamiseni.

Ülemaltoodud ankeedi kokkuvõtteid arutati 15. juunil 1921 pärast riigi hariduskogus, kus koos oli 52 haridusetegelat, ja pärast pikki vaidlusi andis hääletamine järgmised tulemused:

Ettepanek: „Esimese võõrkeelena õpetada Inglise keelt“ sai poolt 22 häält, vastu 24 häält ja 2 jäi erapooletuks.

J. Annusson'i poolt ettepanud järgmine ettepanek: „Esimese võõrkeelena õpetatakse: keskkoolides Inglise ja algkoolides Saksa keelt“ võeti vastu 28 häälega 12 hääle vastuolekul. (Riigi hariduskogu koosoleku protokoll 14. ja 15. juunist 1921. a.)

Kohe pärast riigi hariduskogu koosolekut algas Eesti õpetajate V üleriiklik kongress, mis peeti Tallinnas 16.—18. juunil. Kongressi komisjonis võeti vastu võõrkeelte õpetamise kohta liidu esimehe rkl. Jüri Annusson'i ettepanek, mis ülemal toodud. Kongressi üldkoosolekul 18. juunil võeti vastu võõrkeelte õpetamise kohta järgmine resolutsioon: „1) Esimeseks võõrkeeleks ühtluskoolis on Inglise keel. Inglise keele täiel määral esimesele kohale asetamine teostatagu ligema 9 aasta jooksul; seni kasutatagu esimesel kohal selle keele õppejõude, mis teisele kohale määratud, nimelt Saksa keele õpetajaid, nende vähese arvu pärast võõrast keelt algkoolis kas või täiesti välja jättes.“ („Kasvatus“ nr. 15—16 — 1921, lhk. 257.)

See resolutsioon sai poolt 54 häält — umbes 1% tollaegsest õpetajate arvust —, vastu 43 häält, üldse oli aga kongressil hääleõigusega 182 ja sõnaõigusega 278 liiget, kokku 460 liiget. (J. Tõnisson, rhv: Vastu oli 43?) Jah. Vastu oli 43. Kokku oli 460 liiget. (J. Tõnisson, rhv: See ei ütle midagi. — K. Päts, põl: Kas teistel ei olnud kiiseisukohiti?) Peab tähendama, et õpetajate kongressil vastuvõetud resolutsioon ei olnud kokkukõlas aasta eest Asutava Kogu poolt vastuvõetud Avalikkude algkoolide seadusega, sest see seadus nõuab kahe võõrkeele õpetamist algkoolis.

Et rkl. Mõttus õpetajate kongressi otsusele suure tähtsuse annab... (A. Mõttus, tõer: Teatud määral, mitte nii väga suurel) siis pean vahemärkusena tähendama, et Eesti õpetajate liidu korraldusel kokkukutsutud I võõrkeelte õpetajate kongress Tallinnas 29. detsembril 1927 väljendas oma resolutsioonides otsuse, et esimese võõrkeelena tuleb õpetada Saksa keelt ja teise võõrkeelena Inglise keelt. Kongressist võttis osa üle 200 alg- ja keskkooli õpetaja. (A. Mõttus, tõer: Need olid ju Saksa keele õpetajad. — K. Kornel'i, rhv vahelhüüded.) Härra Kornel, mina arvan, et vahelhüüded Teie poolt võiksid ära jääda, sest Saksa keelt on kõige südikamalt kaitsnud just „Postimees“. Teie inimesed on seda kõige rohkem kaitsnud. (H. Rebane, põl: Nad on eksinud. — O. Gustavson, stp: Lugege „Postimeest“, mis see kirjutab!)

Kokkukõlas ülemaltoodud kompetentsete asutuste arvamise ja riigi hariduskogu otsusega hakkaski haridusminister H. Bauer esimesele kohale algkoolides asetama Saksa keelt. (K. Kornel'i, rhv vahelhüüde.) Teie vahelhüüde on naeruväärt, aga mitte minu seletused. Mina olen asjakäigu edasi andnud. (Vahelhüüded.) Mina ei ole Teilt, härra Kornel, küsinud, kas see ütleb Teile midagi või mitte.

Just neid otsuseid aluseks võttes hakkas tollaegne haridusminister härra H. Bauer esimesele kohale algkoolides asetama Saksa keelt.

(Sekretäri kohale asub abisekretär **O. Liigand.**)

Lõplikult asetas Saksa keele esimeseks ja ka ainsaks võõrkeeleks algkoolides haridusminister A. Veiderman 1923. a. Nii et selle otsustas 1923. a. härra Veiderman, aga mitte haridusminister Bauer, nagu seda endine haridusminister Mõttus ütles. Mina arvan, see ütleb Teile ka midagi.

Haridusminister A. Veiderman, kui kauaegne koolivalitsuse juhataja, oli koolitööga hästi tuttav ja teadis, et kahe võõrkeele õppimine käib algkooli õpilastele üle jõu. Sellepärast andis Vabariigi Valitsus haridusminister Veiderman'i ettepanekul täiendava määruse Avalikkude algkoolide seaduse elluviimise kohta — Riigi Teataja nr. 83 — 1923 —, mille järgi teise võõrkeele õpetamine algkoolides võis esialgu välja jääda. Riigivanemana on sellele alla kirjutanud Joh. Kukk. (A. Mõttus, tõer: See oli tarvilik.) Sellega jäi Saksa keel esimesele kohale.

Selle määruse alusel tegi haridusminister Veiderman 15. juunil 1923 võõrkeelte õpe-

tamise kohta algkoolides järgmise korralduse: „1. Eesti õppekeelega koolides õpetatakse esimese võõrkeelena III — VI klassis Saksa keelt ja teise võõrkeelena V ja VI klassis Inglise keelt, kui aga Inglise keelt V klassis 1922.—23. kooliaastal ei ole õpetatud, siis jääb teise keele õpetamine VI klassis 1923.—24. kooliaastal ära.

2. Vene keele kui võõrkeele õpetamine jääb 1923.—24. kooliaastast Eesti õppekeelega algkooli õppekavast välja.“

Vaatamata sellele, et algkooli tunnikavu on muudetud 1926. ja 1928. a., õpetatakse Eesti õppekeelega avalikkudes algkoolides praegugi ainult Saksa keelt, mõnes eraalgkoolis õpetatakse peale Saksa keele veel Inglise keelt ja ühes eraalgkoolis Saksa keele asemel Prantsuse keelt. Niisugune on see seisukord, mille tahtis eelmine valitsus enne oma äraminekut muuta. See on tegelik seisukord, mille kindlustas praegune valitsus, kui ta eelmise valitsuse otsuse tühistas.

Esimese võõrkeele küsimust keskkooli kohta haridusminister Bauer ei otsustanud. Sel ajal oli Riigikogus arutusel Avalikkude keskkoolide seadus, ja oodata oli, et võõrkeelte õpetamise järjestuse otsustab seaduseandja. Aga ta seda ei teinud.

Riigikogu jättis selle kohta oma otsuse ütlemata.

Võõrkeelte õpetamise küsimust arutati haridusministeeriumi nõukogus 1923. a. ja otsustati esimeseks võõrkeeleks määrata Saksa keel. 28. mail 1923 andis haridusminister Veiderman keskkoolidele Avalikkude keskkoolide seaduse alusel uued tunnikavad, ja neis kavades on kõigis koolitüüpides esimesel kohal Saksa keel. Sest ajast lõppes keelte-segadus keskkoolides, ja keelte õpetamine võttis kindla suuna, mis ei ole praegugi muutunud, vaatamata haridusminister A. Mõttus'e 1928. a. 22. juuni ja 2. juuli korraldustele, kui mitte arvesse võtta üksikuid klasse õpetajate seminarides ja Abja gümnaasiumis. See seisukord on kõigele sellele vaatamata siiski stabiilne olnud. (K. Kornel, rhv: See segadus kestab ikka edasi.) Ei kesta edasi. Teie võite öelda, et kestab edasi, aga Teie ise seda ei usu, kuigi Teie seda oma vahelhüüdes tõendate, Teie teete seda parteipoliitistel kaalutlemistel, aga mitte oma südametunnistuse järgi.

Rkl. Mõttus väidab, et Avalikkude keskkoolide seaduse vastuvõtmisel leidnud seaduseandja tahe väljendamise selgel kujul selles mõttes, et Inglise keelt tuleb õpetada esimese võõrkeelena. Riigikogu protokollid aga seda väidet ei tunnista. Võite jälgida 8. istungjärgu 1922. a. protokolle.

Hariduskomisjon esitas Riigikogule vastu võtmiseks avalikkude üldhariduslikkude keskkoolide seaduse, mille § 25 oli redigeeritud järgmiselt: „Üldhariduslikus avalikus keskkoolis on järgmised sunduslikud õppeained: emakeel, käsitöö, võimlemine, joonistamine ja joonestamine, laulmine, matemaatika, mõtte-teaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga, loodusteadus ühes tervishoiuga, maa-teadus ühes kosmograafiaga, ajalugu, kodaniku- ja majanduseteadus, Inglise ja Saksa keel.“ Selle paragrahvi kohta tegi rkl. E. Martinson seaduse II lugemisel 29. septembril 1922 ettepaneku, § 25. lõpul sõnade asemel „Inglise ja Saksa keel“ vastu võtta sõnad „üks võõras keel“. (K. Päts, põl: Vabandage, kas see on keskkoolide või algkoolide seadus?) Keskkoolide. (K. Kornel, rhv: Ei ole kindlasti teada.) See on Avalikkude keskkoolide seadus. (J. Vain, stp: Kus see filosoofia Teil, härra Kornel, on, kas algkoolis või keskkoolis?)

Selle ettepaneku kohta ütles rkl. Strandman, tööerakondlane: „Mina ühinen tööerakonna nimel rkl. Martinson'i ettepanekuga, selle lisamisega, et meie tahaksime vähemalt, et üks võõras keel oleks Lääne-Euroopa keeltest sunduslik.“ See on prot. veerg 461.

Haridusminister H. Bauer tegi ettepaneku, võtta sunduslikkude õppeainetena „kaks võõrast keelt“. Häälletamisel võetakse vastu haridusminister Bauer'i ettepanek ja rkl. Strandman'i klambrites olev osa „seal hulgas Inglise, Prantsuse või Saksa keel“. (A. Mõttus, töer: Aga see järjestamine nüüd?) See ei ütle midagi. Rkl. E. Martinson tegi veel ettepaneku, vastu võtta uus paragrahv 25-a: „Kooli ülevalpidaja soovil võib keskkooli majanduslikkudes, tehnilistes ja teistes eriainelistes harudes sundusliku õppeainena ka ühtainust võõrast keelt õpetada“.

Seda ettepanekut toetas rkl. Tõnisson, eriti III lugemisel. Rkl. E. Martinson'i ettepanek võeti vastu III lugemisel § 28. II märkusena. Oleks seaduseandja tahtnud anda keskkoolides eesõigustatud seisukoha Inglise keelele, siis oleks märkus II Inglise keel nimetatud, kuna nüüd see märkus jätab valikuvõimaluse... (J. Tõnisson, rhv: See on üksikud koolid, nagu Vestholm'i kool, kes tahtis Prantsuse keelt õpetada.) ja Inglise keel võib koguni välja jääda. Selgesti väljendas oma tahet seaduseandja ainult Eesti keele kohta märkus I: „Muukeelistes koolides on esimeseks võõraks keeleks Eesti keel.“

Haridusminister, suurte kogemustega koolitegelane, A. Veiderman seadis keskkooli esimeseks võõrkeeleks Saksa keele, ja ma arvan, et ta ei talitanud seaduse mõtte vastu. (A. Mõttus, tõer: Tema ei tahtnud muuta seda, mis oli.)

Haridusminister Lattik'u poolt 1926. a. antud keskkoolide tunnikavad sünnitanud, rkl. Mõttus'e sõnade järgi, keelte järjestamises segadusi, millele olnud vaja teha lõpp. See näib olema ainult oletus. Mingit segadust ei tekkinud. Haridusministeeriumis olevad koolide ülevaadet näitavad, et ka pärast 1926. a. tunnikavade avaldamist—Riigi Teataja nr. 65—1926—õpetati võõrkeeli keskkoolides endises järjekorras, ja arusaamatusi ei olnud.

Rkl. Mõttus'e erakorralise teadaande stenogrammist ei ole näha, teadaannet ma kahjuks ei kuulnud, milliseid ebaõigeid andmeid ma oleksin käsitanud eelmise valitsuse tegevusse puutuvast osast. Nii minu kui ka rkl. Mõttus'e seletuste aluseks, ja nimelt eelmise valitsuse tegevusse puutuvast osast, on ühed ja samad dokumendid, ja meie seletused selles osas langevad täiesti ühte. (A. Mõttus, tõer: Kui Teie praegu tunnistate, et mul õigus on, siis on hea. — O. Gustavson, stp: Andmed on ühesugused, aga järeldused on teistsugused.) Vahe on ainult selles, et rkl. Mõttus'e seletuse järgi olevat Vabariigi Valitsuse läinud aasta 30. novembri otsus haridusministeeriumis teada olnud juba detsembri algul, mina aga ütlesin, et Vabariigi Valitsuse otsus jõudis haridusministeeriumi käesoleva aasta jaanuarikuus. (J. Vain, stp: See ei ole olulise tähtsusega.) See on just oluline, mille peale rkl. Mõttus tähelepanu juhtis. Rkl. Mõttus kõneles suusõnalisest teatamisest, mina aga Vabariigi Valitsuse kirjast, mille mina ise valitsuse koosolekult kaasa võtsin ja haridusministeeriumi viisin. (A. Mõttus, tõer: Aga väga huvitav, et 30. novembri otsus jõuab haridusministeeriumi alles 4. jaanuaril.) Kas mina selles süüdi olen? Mina viisin ise selle otsuse. (A. Veiler, tõer: Kas minister on siis käskjalg?) Härra Veiler, see küsimus oli arutusel Vabariigi Valitsuses, ja seda on varem ka praktiseeritud, et võetakse paberid selle kohta otsekohe kaasa, mis seal arutatud. Nii sai see otsus haridusministeeriumile teatavaks minu läbi. Vabariigi Valitsuse otsuse täitmisele saab ju asuda ainult siis, kui see otsus on ametlikult, kirjalikult teatavaks tehtud. Riigi koolivalitsus on see, kes peab selle otsuse täide saatma. Riigi koolivalitsus sai seda aga minu käest

teada, mina andsin selle paberi temale üle. Oma erakorralises teadaandes 24. jaanuaril 1929 ütles rkl. Mõttus, et ta olevat enne võõrkeelte õpetamise järjestuse muutmisele asumist ära kuulanud muude hulgas ülikoolitegelaste arvamise võõrkeelte õpetamise kohta. Seda avaldust võis niiviisi mõista, et Tartu ülikooli tegelased pooldavad Inglise keele asetamist esimesele kohale. (A. Mõttus, tõer: Mitte seda.) 1921. a. avaldasid kõik Tartu ülikooli teaduskonnad soovi, et esimese võõrkeelena õpetataks Eesti koolides Saksa keelt. See on fakt.

1928. a. 17. septembril küsis haridusministeerium Tartu ülikooli arvamist keskkoolide lõpetajate ettevalmistuse kohta ülikoolis õppimiseks, samuti keskkooli õppe-kasvatustöö ümberkorralduse ning keskkooli lõpetamise korra kohta.

Oma arvamise ühes kõigi teaduskondade seisukohaga tähendatud küsimuste kohta saatis Tartu ülikooli valitsus haridusministeeriumile tagasi 5. veebruaril käesoleval aastal. (A. Mõttus, tõer: Härra minister, see oli teine asi. See oli üldise ettevalmistuse kohta praeguses keskkoolis, aga mitte muu kohta.) Ei ülikooli valitsus ega ükski teaduskond ei nõua, et keskkoolis esimeseks võõrkeeleks oleks Inglise keel, kuid arstiteaduskond soovib esimeseks võõrkeeleks Saksa keelt. Kõik rõhutavad, et keskkooli lõpetajailt tuleb nõuda põhjalikumalt võõrkeelte mõistmist, kui neil seda praegu on.

Ülikooli valitsus ütleb, et eriti tuleb tähelepanu pöörata võõrkeelte omandamisele ja sellega ühenduses on tungivalt tarvis seaduslikul teel lõplikult korraldada esimese võõrkeele küsimus.

Arstiteaduskond kiitis heaks 15. novembril 1928 võõrkeelte õpetamise suhtes järgmise teaduskonna poolt valitud komisjoni seisukoha: „Tuleks kiire korras lõplikult ära määrata, missugune võõrkeel oleks esimeseks, sunduslikuks meie keskkoolis. Põhimõttelikult on ükstapuhast, kas oleks see Inglise, Prantsuse või Saksa keel, kuid praktilisil kaalutlusil soovib komisjon — arstiteadust õppijate vajaduste seisukohalt — esimeseks sunduslikuks võõrkeeleks Saksa keelt, kuna:

a) kaugelt suurem osa tarvituselolevaist arstiteaduslikkest õpperaamatuist kui ka meie teaduslikkude raamatukogude koosseisust on saksakeelsed;

b) keele valdamiseks tähtis on mitte ainult selle äraõppimine, vaid ka selle alaline harjutamine; viimases suunas on meie kodumaal olukord soodne Saksa keelele, kuna harju-

tamise võimalused Inglise ja Prantsuse keeles on piiratud.“

Endise haridusministri härra Mõttus'e 2. juuli 1928. aasta korralduse kohta teatas ainult Pärnumaa koolivalitsus, et ta seab Inglise keele esimesele kohale Abja kultuuritehnika gümnaasiumis; 4 koolivalitsust, sealhulgas ka Tallinna linna koolivalitsus, teatasid, et nad jäävad, vähemalt esialgu, maksva võõrkeelte järjestuse juurde. Teised koolivalitsused ei ole teatanud oma korraldustest selle küsimuse kohta — teatamine ei olnud sunduslik —, aga koolide ülevaadetest nähtub, et võõrkeelte õpetamises on maksev endine järjestus. Ühe õpetajate seminari — Tartu — pedagoogika-nõukogu palus kaaluvalt motiveeritud esitises jätta endine võõrkeelte õpetamise järjestik, või lubada õpetada vaid Saksa keelt. See on ajalooline ülevaade selle küsimuse kohta. Sellest selgub, et mingit segadust ei ole praeguse valitsuse poolt tehtud otsus toonud, vaid nagu olukord seni oli, nii on see ka praegu, nimelt on Saksa keel esimesel kohal. Tegelik elu käib oma rada, ja ministri korraldused ning valitsuse hilised otsused ei ole suutnud muuta senist korda. Mina ei ole nende keelte asjus teinud ühtki korraldust. Vabariigi Valitsuse otsus, toonitan veel kord, seisib ainult selles, et novembrikuu otsus muudeti, mis oleks sellele küsimusele teise suuna andnud. (V a h e l h ü ü e K. K o r n e l'i, r h v p o o l t.) Ma kannan vastutust selle otsuse eest, ja see otsus tehti just selleks, et kool võiks areneda selles suunas, mis talle antud, ja võiks jääda maksma kindel olukord keelte asjas.

Kuidas kavatakse talitada võõrkeelte õpetamise küsimuse lahendamisel, nähtub minu 24. jaanuaril Riigikogule antud seletustest, ja ma ei hakka seda siin kordama.

Mis puutub rkl. Mõttus'e hoiatusse, et õppiv noorsugu jälgib teravalt haridusministri tegevust ja esinemisi, siis ma arvan, et kõige parem on mitte segada noorsugu ta rahulikus koolitöös.

Vaheaeg kl. 12.12 min. — kl.12.45 min.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Käesoleval korral on arutusel kaks küsimust: 1) esimese võõrkeele küsimuse olulikkuse otsustamine ja 2) Vabariigi Valitsuse otsuse rutuline ümberotsustamine tähtsas küsimuses, nagu seda on esimese võõrkeele küsimus. Need kaks küsimust tulevad eraldi vaadelda. Sellejuures on aga selge, et oluliku küsimuse arutamisel vaevalt soodne on öhkkond, mis valitseb arupärimis-koosolekul. Siin võivad sarnase suureulatusliku küsimuse

kaalumisel, nagu seda on meile võõrkeele valiku küsimus, esile kerkida kõrvalkaalutlused. Politiline öhkkond aitab kaasa selleks, et üks või teine varjund seisukoha valimisel liiga suure kaalu omandab. Ometi oleks tähtis, et meil siin ei hakata esimese võõrkeele küsimust arutama ainult teatava meeleolu seisukohalt. Ei oleks ka soovitatav, kui meil ainult teatavate sündmuste registreerimise teel hakataks selgitama, kuidas haridusministeeriumis või üksikutes asutustes sellele küsimusele kunagi kord on vaadatud. See on tõesti rahvuslikuks küsimuseks, kus mõõduandev peab olema seisukoht, mis ei ole ühendatud üksiku rühma ega üksiku eluvõitluste kaalutlustega. Siin peab läbi tungima vaatekoht, mis peab enese ümber koondada võima meie rahva rõhuva enamuse meie rahva eluinstinkti juhtimisel ja kihutamisel. Sellelt seisukohalt tahaksin mina esimese võõrkeele küsimuse vaatlemisele asuda, erapooletusega, objektiivsusega, ilma et ma lasaksin oma seisukohti mõjutada teatavate asjaolude läbi, millega ma oma endises tegevuses Vabariigi Valitsuse juhina seotud olin.

Pea ütlema, et esimese võõrkeele küsimuse arutamisel Vabariigi Valitsuses minu juhtimisel on katsutud äärmiselt tagasihoidlik ja ettevaatlik olla. Meie ei ole seda küsimust kohe otsustanud, kui haridusminister selle päevakorda tõi. Meie ei ole lapidaarselt otsustanud teha, vaid meie oleme katsunud küsimust selgitada ministrite erikomisjonides. Meie oleme valitsuse liikmetele aega andnud oma poliitiliste sõpradega ühendusse astuda, et selgitada seisukohti, mis vastuvõetavad mitte ainult valitsuse koalitsioonile, vaid mis oleksid mõõduandvad ka edaspidi, kuigi valitsuse koalitsioon oma koosseisu poolest muutuks. Ja ma usun, et teisiti ei oleks võidud talitada. Sest kui meil selles küsimuses vaated peaksid kiiresti vahelduma, nagu näitab praeguse valitsuse teguviis... (H a r i d u s m i n i s t e r L. J o h a n s o n: Teie teguviis, aga mitte praeguse valitsuse teguviis. — J. Vain, stp: See vaade on juba 6 aastat maksev, mille praegune valitsus omaks võtnud.) Minul ei ole tahtmist selle tähtsa küsimuse lahendamisel mõne üksiku inimesega vaielda, kes oma närvid ruttu võib kaotada, nagu kuulnud oleme, kes vist ka selle küsimuse otsustamisel ei suuda oma rahu alal hoida. (J. Vain, stp: Ega meie Teie hinnangut ei vaja. Igaüks teab oma närve ise.) Teie lubate, et nendele hinnangutele reageerin, mida katsutakse esitada, ja arvan, et hindajatel himu ära läheb, kui paraja mõõduga saavad.

Meil on siin selge, et küsimus, kas meie Saksa või Inglise keele oma võõrkeelte küsimuses esikohale peame seadma, tuleb otsustada alles siis, kui meie oleme kaalumisele võtnud meie rahvuskultuurilised ja rahvuspoliitilised huvid, meie riikliku ühiskonna seisukohad; mitte ainult silmapilgu-seisukohalt, vaid arvesse võttes tulevase arenemisvõimalusi. Sellelt seisukohalt on meil kahtlemata lahkuminekuid suuri. Meil on eriti vanema põlve keskel, iseäranis haritlaste keskel inimesi peasjalikult sellest ajast, kus Saksa keel oli kultuurkeeleks meie maal. Iseäranis meie vanema põlve tegelased, eriti ka ülikoolis, valdasid rahvusvahelistest kultuurkeeltest peasjalikult Saksa keelt, kui vahest maha arvata keskmise põlve juures Vene keele tundmine. Teiselt poolt on meile ühiskonnas kahtlemata suure mõjuga olukord, kus meie haritud inimesed omavahel, eriti just vanema põlve keskel, on just Saksa keelt läbikäimisel kasutanud. Kõik need kogemused, mälestused, harjumused valdavad inimeste meeli ja mõtteid sedavõrt, et objektiivsel kaalutlusel selle kohta, missugust esimest võõrkeelt meie noorsoole tuleks õpetada, neid aluseks tuleks võtta. Teiselt poolt on meil kaaskodanikkude hulgas praegusel ajal hulk intelligent jõudu. Saksa seltskond oma tegevusega, oma asutustega, oma haridusega ja kultuurilise mõjuga on nii suureks teguriks meie avalikus arvamises, aga eriti meie ühiskondlikus hingeelus, et meie, objektiivselt otsustades võõrkeele küsimust, võime siin avalikult sellest kõneleda, kui end vabastame teadlikkudest kui ka alateadlikkudest mõjutustest, mis meie seisukohti juba ette võivad määrata. Edasi on see väga inimlik, kui meie praegune inimespõlv selle küsimuse kaalumisel lähtekohaks võtab praeguse olukorra, kuidas meie välisilmaga kokku puutudes ja eemal liikudes läbi saame ühe või teise keele abil.

Meie ei saa aga, nagu tähendasin, seda küsimust otsustada praeguse silmapilgu seisukohalt, vaid peame silmas pidama arenemise perspektiivseid võimalusi. Selle kohta võiksime öelda, et meie mõlema küsimusesoleva kultuurkeele esimesele kohale asetamisel peame pro ja contra, poolt ja vastu, ära kuulama ühe kui ka teise keele suhtes seda, mis tohiks otsustavaks kujuneda. Ja seal võime öelda, et Saksa keele poolt tuuakse õigusega ette tegelikku olukorda, mis meie rahva suurele osale võimaldab võõrkeele kergemini äraõppimist. See on suur mõju Saksa kaaskodanikkude ühiskondlikust elust osavõtmises. Meil ei ole ainult võimalik kergemini leida Saksa keele õpetajaid alg- ja keskkooli-

desse, vaid meil on ka elava praktilise, hariliku keeleharjutamise võimalused palju suuremad Saksa keeles, kui üheski teises võõrkeeles, vast Vene keel praegu maha arvatud. Kohaliku Saksa seltskonna olemasolu ei saa siin ala hinnata.

Kuid teiselt poolt on siis imelik, et meie suure tegeliku keele õppimise ja kasutamise võimalused ära oleme andnud teadlikult siis, kui 1920. a. Vene keele jätsime välja oma alg- ja keskkooli õppekavast sunduslikult õpetatavate võõrkeelte hulgast... (O. Gustavson, stp: Väga halb samm.) Kui teie kuulate ümber, siis kajab seesuguseid hüüdeid sagedasti vastu. Ma tahaksin aga teada, kas need, kes selle sammu „halvaks“ peavad, tihkaksid seda revideerimisele võtta? Mispärast tegime selle sammu? Mispärast jätsime Vene keele kõrvale, kui kõigil selge oli, et kui meie suure Vene rahva piirinaabritena tahame elada, tahame töötada tulevikus eriti ka majandusliku läbikäimise alal, peame selle rahva keelt kõnelema. (J. Piiskar, stp: See on loogika. — K. Päts, põl: Nemad õpetavad loogikat seal.) Meie teame, et see laialistele hulkadele rahva keskel kahtlemata suureks soodustuseks oleks olnud, aga tegime otsuse siiski, ja meie rahva enamus on selle otsuse seni ühemeelselt heaks kiitnud. (O. Gustavson, stp: Ei ole, seal Teie eksite. — J. Piiskar, stp: Läbi käia tahate, aga keelt ei või õpetada.) Ma ei kõnele pajunenelastest, kes peale Eesti keele muud ei tunne kui Vene keelt, kes tahaksid heameelega uuesti saada vallakirjutajateks, et suurt osa etendada inimeste hulgas, ja kes sarnase võimaluse kaotamise pärast selle samuga vahest päri ei ole olnud. Meie rahvuslikuks enesevabastamiseks, meie rahvusliku kultuuri uueks emantsipatsiooniks on seda tarvis olnud. Kui oleksime jätnud Vene keele rahvakooli ja keskkooli sunduslikuks õppekeeleks; kui meie oleksime kultiveerinud Vene keele oskust ja harrastanud edasi Vene kirjandust, — mis oleks siis meie kasvava noorpõlve hingeolu olnud?! Kas meie oleksime siis suutnud end vabastada Vene mõju suggestioonist?! Kas meie oleksime siis jõudnud end rahvus- ja kultuurpoliitiliselt püsti ajada?! Kas oleksime meie saanud oma hinge avada siis Lääne kultuuri tõstvale ja parandavale mõjule, milleta meie oleksime ammu alla andnud Vene ja Slaavi ümberrahvustamise tendentsile ja oleksime enese kaotanud? Kui meil ei oleks vastasmääraks, vastaskaaluks olnud Lääne kultuur, Lääne kultuuri õhkkond, siis ei oleks meie suutnud rahvuslikult välja kujuneda selleks rahvaks, kes ise omariikluse

ja oma riigirahvuse löi. (O. Kask, töer: See, kes riigi löi, oskas ju Vene keelt. — J. Piiskar, stp: Teie loogika järgi peaks Hiina keelt õppima, sest sealt ei ole hädaohtu karta.) Mina käsitan oma loogikat, aga kuidas mõned kodukasvanud loogikud sellest katsuvad aru saada, see ei ole minule mõduandev. (J. Voiman, stp: Kus Teie olete kasvanud? — J. Piiskar, stp: Vene tshinovnik!) Vene „tshinovnik“ olete Teie olnud. (J. Voiman, stp: Seda olete Teie olnud. — O. Gustavson, stp: Kas kohtuuriija ei ole tshinovnik?) Kohtuuriija oli üks neist, kellest kunagi ei öeldud, et ta „tshinovnik“. (M. Laarman, põl: Härra Tõnisson, küsige, kas härra Piiskar mäletab oma kokardiga mütsi. — J. Piiskar, stp: Teie rändasite välja vaesest, väikesest riigist.) Et üks niisugune „Kulturträger“, nagu Pärnu koolitegelane kunagi olnud, tihkaks kõnelema tulla, nagu oleksin mina välja rännanud! Minu minevik on ajaloo päralt, aga mõnede „Kulturträger'ite“ oma ei ole seal kuigi suur. (K. Päts, põl: Õigel — Vahelhüüe pahemalt poolt.) Arvan, et see sõna on selle miljöö kohane, milles üks osa meie rahvasaadikutest on harjunud tegutsema ja ennast avaldama. Ja arvan, et rahvas kaalumisele võtab, kas see miljöö on ta auvääriline. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Noh, mõnikord jooksevad ümber ka oinad ilma valjasteta, minule on see üksta-puhas.

Kui ma ütlesin, et meie lõime omale rahvusliku riigi seepärast, et meie ei olnud seesmiselt halvatud ja nõrgestatud Vene kultuuri, Vene poliitilise ja iseäranis Vene rahvusliku hingealu mõjul, siis oli võimalik ainult sel teel end alal hoida, et meie olime sihikindlalt aastakümnete kestel meie rahvusliku enesetunde ärkamise päevist teadlikult oma rahva alalhoidmise mõttes töötanud, et oleme järjekindlalt katsunud ust avada ja aknaid lahti hoida Lääne poole. Kui meie oleme omal ajal teadlikult kultiveerinud Saksa kultuurilist mõju, siis just selleks, et paralüüserida venestuse mõju, ja see ei ole kunagi häbiks olnud, vaid rahvuslikuks tarkuseks. Selles teadmises võime öelda, et kui riigiloomine oleks antud nende kätte, kes olid seesmiselt venestatud, kui nad peale Vene keele mõistmise ei oleks Eesti rahvuslikust õhkkonnast läbi käinud, siis ei oleks meie oma rahvusriiki asutanud. Sellelt seisukohalt on arusaadav, et kui meie ei jäänud rippuma otsustaval silmapilgul selle otsa, et

meil Vene keel kasulik oleks teatud määral, siis meie kaalusime, et see kasu, mis meile Vene keel kui suure naaberrahva keel annab, kättesaadav on ka teisel teel, ilma et alla annaksime selle keele ja kultuuri mõjudele. Sellepärast jätsimegi meie oma sunduslikult õpetatavate võõrkeelte hulgast Vene keele välja. Meie ei salga seda sugugi. (J. Voiman, stp: See oli halb samm.) Kui igauhega hakata sedaviisi kõnelema, siis ma lasen ennast Teie poolt rappa vedada, aga ma tahan edasi minna sinna, kus on siht ette nähtud. Sellepärast vabandage, väga aulikud härrad, et ma teie vahelhüüeid ei hakka üksikasjalikult iseloomustama, nagu need seda väärt, vaid jätan kõrge kogu hooleks ise seisukoht võtta nende suhtes ilma sõnadeta.

Sellelt seisukohalt arvan ma, et ei võivat öelda, nagu oleksime meie selle sammuga, kui meie Vene keele jätsime sunduslike keelte hulgast välja, tahtnud jäädavalt kõrvaldada võimaluse meie rahva neile osadele, kellele tähtis omandada Vene keelt. Ma võin rõhutada, et vististi küllalise autoriteetlikkusega mees, nagu seda on prof. Peeter Põld, öieti tähendas rahvaerakonna üleriiklikul konverentsil, kui rõhutas, et meie ei eita sugugi Vene keele õppimise tarvidust meie rahva teatud osadele, vaid et teatavatel ringkondadel, iseäranis neil, kel tuleb tegemist teha rohkem Venemaaga ja temaga läbi käia, tuleb tõesti Vene keelt õppida ja omandada. Kuid meie ei tunnusta seda meie rahva- ja keskkooli sunduslike õppekeelte hulka kuulvaks sellepärast, et meil on mitu teist kultuurkeelt, mis meie rahvale võimaldavad kultuuriliselt areneda ja arenemises kasutada kõiki võimalusi rahvuskultuurilises, riiklikus ja ka majanduslikus elus. Sellelt seisukohalt ei ole ka küllalt objektiivne, kui Saksa keele õpetamist põhjendaksime sellega, et siis kergem on seltskondlikult mõjuda, kui Saksa keele omandame. Meie oleme küllalt kannatanud kadakasaksluse mõju all. Kui tahame kadakasaksluse haputaigna rahvuslikuks tunnustada, et sellel teel omandada teaduslikku arusaamist ja arenemist, siis oleme aastakümnete jooksul küllalt selle haputaigna otse hädaohtlikku mõju tunda saanud. Samuti kui pajuvenelsus meie ähvardas hädaohtlikuks minna, võib ka see meile raskekaaluselt hävitavat mõju avaldada, kui otsustame võtta Saksa keele esimeseks võõrkeeleks rahva- kui ka keskkoolides selle põhjendusega, et mitte kultuurilises arenemises tasakaalu kaotada.

Meile on selge, et kui ülikoolis õppiv noorsugu Saksa keelt mõistma peab, kui arstiteaduskond eriti soovitavaks peab Saksa keele mõistmise, siis sünnib see neil kaalutus-

tel, et meil Saksa kirjandus praegustest võõrkeelsetest kirjandustest kättesaadavam on, kui mõni teine. Ülikooli raamatukogu on peaausjalikult saksakeelne. Kes tahab töötada teaduslikul alal, see ei pääse Saksa kirjandusest mööda, vaid peab Saksa keelt mõistma, kui ta tahab kõiki arenemisteid küllaliselt kasutada.

Kes ütleb aga, et kui meie esimeseks võõrkeeleks koolides võtaksime Inglise keele, selles rakistusi oleks Saksa kirjanduse kasutamisel?! (J. Vain, stp: Tähendab, oskab Inglise keelt, aga loeb Saksa keelt.) Ma tähendasin juba, et teatavatele ringkondadele paratamatuks kujuneb Vene keele tundmine. Teiselt poolt on loomulik, kui ütleme, et ilma Saksa keeleta keskkooli lõpetanud inimesed meie oludes vaevalt kujunevad kultuurinimesteks. Nad on seal sunnitud õppima Saksa keelt niipalju, et Saksa kirjandust saavad kasutada. Ülikoolis ei saa meie oludes Eesti, Inglise ja Prantsuse keelega läbi, vaid peab paratamata Saksa keelt oskama. Kas aga see siis tähendab, et meie peame juba rahvakoolis Saksa keele esimese võõrkeele kohale paigutama?! Kas kellelgi oleks põhjust kõneleda selle vastu, et kui näiteks Inglise keel oleks koolides esimeseks võõrkeeleks, siis täie innuga ja andumusega õpitakse ka Saksa keelt!

Ma ei kõnelenud Saksa keele kui niisuguse vastu, vaid tõin ette kadakasakslust ja selle osa, mis mõjub paralüseerivalt meie kultuurile, et näidata, missugune spetsiifiline hädaoht Saksa keelel selles mõttes meie oludes oleks.

Kui meie aga kultiveeriksime ainult üht võõrkeelt, ja nimelt Saksa keelt, teised keeled aga jääksid kõrvale, siis oleks vaieldav see mõju, mida meie elus avaldaks Saksa seltskond ja kadakasakslus. (Sise- ja kohtuminister T. Kalbus: Praegu ei ole seda.) Vaadake, kui teie tahate praeguse valitsuse lähtekohale asuda, siis teie loote eeldusi selleks, et niisugune seisukord nii välja kujuneks, mille vastu meie pärast peaksime sõtta minema. (H. Rebane, põl: O i J e e s u s!) Just sellepärast on kaalutud, et meie loome niisuguse olukorra, kus meil tarvis ei ole Saksa keele vastu vaielda ja kõnelda. Seda ei saa teie ühegi reglementeerimise teel muidu kätte, kui teie loote niisuguse olukorra, miljöö, mis soodustab arenemist Anglo-Saksi kultuuri õhkkonnas, ühtlasi andudes kultuurimõjule, mis on Saksa kultuurkeelkonnal olemas. Vaadake, kui meie neid asjaolusid arvesse võtame, siis lähevad vastolud Inglise keele ja Saksa keele vahel palju väiksemaks. Siis võivad Saksa keele poolt ägedusega kõnelema tulla üksi need, kes

infitseeritud, kellel juba teatud määral külge hakanud sisemine haputaigen, mille hädaoht rahvusliku arenemise seisukohalt hädaohtlik. Kes aga tahab tõesti sisemisele vabadusele jõuda, et ta tõesti heameelega õpi Saksa keelt kui kultuurkeelt, et ta austab Saksa keelt ja armastab seda, ilma et tarvis oleks sisemises vastolus selle vastu püsti ajada, see peab selle poolt olema, et just suur kultuurimõju Läänest meie peale käiks, ilma et meie ainult Kesk-Euroopas püsiksime.

Saksa keel on kahtlemata suure väärtusega rahvusvahelises läbikäimises kui suure kultuurirahva keel. Kahtlemata on meil hõlbustatud läbikäimine Skandinaavia ilmaga ja eriti Kesk-Euroopaga, kui Saksa keelt tunneme. (J. Laidoner, põl: Nüüd juba Skandinaaviaga vähem, nüüd tõuseb seal Inglise keel.) Kui teie ligemalt vaatate, siis ulatub Saksa keele mõju peaausjalikult ainuüksi Kesk-Euroopasse. Kui teie mõtlete tagasi, siis teie kuulete, et kui meil ennemalt kõneldi välismaast, siis mõisteti selle all iseenesest ainuüksi Saksamaad. Välismaa, „Ausland“, tähendas seda, et läksime niikaugele, kui Saksa keelega saime. Kui kaugele teie aga nüüd praegu saate? Kölnini, Baaselini, natuke üle Viini ja otsas ongi. (J. Mürk, mo: Brasiiliasse ei saa?) Brasiiliasse, — siis lasete laevaagendi endale pileti muretseda; aga kui sinna lähete, olete sees, sellepärast et Saksa keelega seal midagi teha ei ole, — võtate appi Inglise keele. (J. Mürk, mo: Aga Palestiina?) Palestiinasse võib siis minna, kui kaasas on teine, kes oskab Prantsuse või Inglise keelt. (L. Raudkepp, krst: Aga missugune keel on kõige parem väljarändamiseks?) Kui Teie tahate välja rännata, siis mina annan Teile nõu, võtke Saksa keel, muidu olete igalpool hädas? (Vahelhüüded.) Ega mina seda küsimust ei ole üles võtnud; temal kipitas see asi. — Kui meie vaatame Saksa ja Inglise keele ulatust rahvusvahelises läbikäimises, siis võime meie täiesti objektiivselt ümber vaadates tunnistada, et Saksa keel on avalikuks keeleks Euroopas ja sedagi peaausjalikult ainuüksi Kesk-Euroopas. (Riigivanem A. Rei: Mis ilma osas meie elame?) Mina ei tea, kuhu Teie sihite, aga mina arvan, et Eesti rahvas ei ole ainult Saksa mõjukonnas, vaid ta sihib palju kaugemale. Ja kui meie tahame natukegi kaugemale liikuda, siis oleks enesepettus, kui meie võtame teejuhiks enesele ainult Saksa keele.

Kõneldakse siin väljarändamisest. Kui teised mehed peale härra Raudkepi sellest kõnelevad, siis annan teised vastused. Kui

tema lootuse võib panna ainult Saksa keelele, siis, kes tahab muidu väljaspoole minna, see võtku kaasa igatahes Inglise keel, millega saab läbi kogu ilmas.

Kui meie Kesk- ja Põhja-Euroopat vaatleme, siis näeme, kuidas viimasel aastakümnel on olukord põhjalikult muutumas. Skandinaavia mail sai enne sõda läbi Saksa keele abil kaugelt kergemini kui praegu. Kes tahab eriti liikuda sadamalinnades, tööstuskeskkohtades, see tunneb, kuidas viimase aastakümne jooksul on Inglise keele mõju väga suurel määral tõusnud. On väga sümptomaatlik, et on ennustatud suurt tulevikku, nagu seda ka O. Spengler teeb, Slaavi ilmale, teiseltpoolt Anglo-Saksi ilmale; aga et isegi germanofiilid Saksa keelele ja Saksa kultuurile oleksid tuleviku arenemisel ennustanud ilma mõju, seda ei ole kuskil. Ja meie näeme tõelikult, kuidas arenemisprotsess järjekindlalt liigub selles suunas, et Anglo-Saksi ilm tõuseb. 1910. aastal rõhutasid Saksa arvustikumehed, et Saksa kultuuri mõju valdavalt osa etendab, eriti kirjanduse alal. Uusi raamatuid oli Saksa keelkonna piirides — Saksamaal, Austrias ja Shveitsis — ilmunud 31.280, Inglismaal — 8.470, Ühisriikides — 13.470 ja Prantsusmaal kõigest 12.215. Kui teie võtate aga nüüd järeldajaegse arenemise, siis on vahekorrad põhjalikult muutunud. Mitte ainult sellepärast, et Saksamaal raamatute trükkimine raskendatud, vaid sellepärast, et eriti Ameerika kultuuri-ilm mitte ainult majanduslikult, vaid ka kultuuriliselt niisuuress hoos tõuseb, et Saksa kultuur enam vastu ei saa. Kui Saksa keelkonda kuulub umbes 75 miljonit inimest... (L. Raudkepp, krst: 90!) Noh, kui Teie kõik kadakad juurde võtate, saate sada; aga Teie ei saa muid siia juurde arvata, kui ainult Saksamaad, Austriat ja Shveitsi. Inglise keele oskajad on aga üle 200 miljoni, umbes 3 korda rohkem kui Saksa keele oskajaid. (Riigivanem A. Rei: Aga üks Hiina keele oskajaid ole veel rohkem.) Kui Teie arusaamine Anglo-Saksi ja Hiina ilmast võrdne, siis ei hakka mina Teiega vaidlema. Sest mina olen küll Hiina kultuuri suur austaja, aga selle kultuuri mõju ilmutab end teisel teel, mitte meie kohta, vaid teisel. Seda ei saa Anglo-Saksi ilmaga üldse võrrelda. (Riigivanem A. Rei: Siis ei maksa sellele arvule niisuuress tähtsust anda, vaid peab ka teisi faktoreid, geograafilisi asendeid j.n.e. arvesse võtma.) Ma ei kõnele siin täpsetest andmetest, vaid teen miljonid ümmarguseks, aga kui Teie tahate Anglo-Saksi ja Hiina ilma geograafiliselt kõrvuti seada,

siis lähevad meie arvamised selles asjas põhjalikult lahku.

(Sekretäri kohale asub sekretär **A. Tamman.**)

Kui teie aga Saksa ja Inglise keelkonnast kõnelete, siis ei saa öelda, et üks või teine kultuuriliselt või majanduslikult põhjalikult lahkuminevates oludes seisaks. Sellepärast võime neid suurusi üksteisega võrrelda, sest et need teataval määral sarnased on.

Kui Teie neid võrdlete, siis näete, kuidas Anglo-Saksi mõju majanduslikult kui ka kultuuriliselt sedavõrt hoogsas kasvamisest on, et hoolimata kõigest Saksa ekspansioonist ei või ennustada, et ligemate aastakümnete või ka kaugema aja jooksul Saksa ilm vallutada või ületada võiks Anglo-Saksi ilma. See oleks absoluutselt lootusetu oletus. Vaid Anglo-Saksi tõus kasvab edasi, ja see tõus on erilise tähtsusega just Baltikumile ja eriti meie maale ja rahvale. Sest teie peate tunnistama, et Saksa keel, kui rahvusvahelise läbikäimise vahend eriti Kesk-Euroopas, ei saa võistelda kogu ilmas Inglise keelega kui rahvusvahelise läbikäimise vahendiga. (J. Vain, stp: Kuulge, härra Tõnisson, palju meie rahvast õige kogu ilmas enesele ülalpidamist teenib?) Kuulge, kui Teie kätte kord tuleb, siis tulge oma asjadega välja, aga jätke minu asi minule. Kui Teil kipitab midagi südamel... (J. Vain, stp: Kas Teie sellepärast räägite, et Teil midagi kipitab?) Jah, minul kipitab see asi südamel, sellepärast et Teie atmosfääris on see tähtsusetu, minule on see aga esimese järgu küsimus. (O. Gustavson, stp: Kas seal Kallaskas kaasa ei kipita?) Kas Teil kallas või mõni muu äär kuskil kipitab, seda ma ei tea; aga mina kõnelen siin niisuguse iseseisva arusaamisega, et minule siin ühtki teist abimõju tarvis ei lähe.

Kui meie nüüd just oma maa seisukohalt vaatame, kuidas meil tulevikus kujuneb läbikäimine teiste rahvastega ja maadega, siis on selge, et meie Baltikum, eriti Eesti kuulub edaspidi Briti-Ameerika majanduslikku mõjukonda. Ei ole kellegi saladus, et Saksamaa viimase aastakümne jooksul kõik on teinud, et Venemaal otsustavat, juhtivat osa oma kätte saada. Et Saksamaal palju korda läinud, ja et ta tulevikus veel rohkem ära suudab teha, see on selge. Selge on aga ka, et Saksa imperialistlikud või ka rahvusmajanduslikud püüded ei suuda oma ekspansiooniga Läänerd vallutada Anglo-Saksi ilma vastu. Siin ei seisa mitte ainult Suur-Britannia, vaid ka Ameerika Ühisriikide ekspansioon

tegevuses. Kui teie vaatate, kuidas enne ilmasõda, pärast esimest Vene revolutsiooni, Venemaal hakati rohkem põllumajanduslikku kultuuri süvendama, siis hakati seal palju Ameerika põllumajanduslikke masinaid kasutama. Ameerika ühendused olid aga siin halvad, nii et Ameerika masinaid saadi ainult kaudsel teel teiste esituste kaudu sisse tuua. Vähem kui aastakümne jooksul olid ameeriklased loonud enesele terve võrgu üle Siberi ja Venemaa selleks, et vallutada Vene turgu, et Ameerika põllutööriistu ja -masinaid otsekohe laiali ajada igalepoole. (J. Lehtman, as: Ehitasid suure vabriku Venemaale ka üles.) Kui teie jälgite neid nähtusi, mis iseloomustavad Anglo-Saksi majanduslikku ekspansiooni, siis teie näete, et kõik mõju, mis enne oli Saksa majandusel, on paralüüeeritud tähtsal määral just selle teise mõju läbi. Kui mõjukondade jaotamisest tulevikus jutt on, siis ei saa keegi öelda, et Saksa majandusepolitiika ainuüksi suudaks vallutada Põhja-Euroopat, eriti Baltikum, vaid siit kui ka Kaugest Idast paneb enese maksma Ameerika ja Briti ilma majanduslik mõju. Kahtlemata seisab Baltikum, eriti Eesti, tulevikus just selles mõjukonnas, selle mõjukonna piirides.

Kui meil enne kõneldi Saksa tungist Itta, siis oli see otsekohene rahvuslik ekspansioon, sellepärast et rahva juurdekasvu suur osa pidi enesele õhku muretsema. Kõik Saksa kolonisatsiooni-plaanid on seletatavad just sellega. Kas keegi aga tahaks sellest tõesti oletada, et meie peaksime omalt poolt soodustama seda tungi Itta? Kas ei ole loomulik, kui meie katsuksime aru saada neist võimalustest, mis sellega on antud, et Anglo-Saksi tõug omas majanduslikus ekspansioonis seda tungi Itta paralüüeerib.

Kui meil edaspidi rahvusvahelises läbikäimises Lääne ja Ida vahel mingit osa etendada on, siis võime rahulikult öelda, et Saksa-maa meid ei tarvita. Nende „commis-voyageurs“, „Probereisende“, nende ühendused on kõik otsekohesed. Nemad ei sõida Moskvasse Tallinna kaudu.

Sootu teine lugu on rahvusvahelise läbikäimisega anglo-saksidega. Kui meil rahvusvahelises läbikäimises kellegagi tuleb rohkem ja rohkem kokkupuutumist, siis on need anglo-saksid; mitte sellepärast, et meie selle konjunktuuri looksime. Meie võime taibata, mis tulemas, ja seame selle järgi oma nõuded ja oma püüded. Siis on selge, et aastakümnete järele pilt hoopis teisiti välja näeb kui praegu.

Võime öelda, et töötavatel ringkondadel erilise tähtsusega oleks Anglo-Saksi ilmaga

ühendusse astuda. On juba selge, et kui keegi välja rändab, siis ei leia ta Saksa keele piirkonnas mingit töövõimalust, ei saa sagedasti õppevõimalusigi kasutada. Sest surutakse peale, et võõras element ei takistaks oma inimeste õppimist. Kui tahetakse tõesti tähtsmaid alasid otsida, siis võime neid leida ainuüksi Inglise keele piirkonnast. (J. Laidoner, põl: Ega Teie väljarändamist seisma kunstlikult eisa panna?) Meie ei või sellele mõelda, et peaksime välja rändama. Kui aga rahvas tahab kultuuriliselt areneda, siis peab ta teistega kokku puutuma. Kui varemalt sellid käisid rändamas aastaid ja töid koju oskuse, siis on uues ilmakorras olukord niisugune, et inimesed rändavad välja, saavad õpetust, tulevad siis tagasi ja hakkavad töötama oma kapitaliga. See on eriti väikeriikides traditsiooniks saanud, muu hulgas ka Leedus... (K. Kornel, rhv: Samuti Belgias.) ja Belgias. (K. Päts, põl: Iseäranis Hollandis!) Hollandis on need pioneerid. Kui keegi Hollandist või Belgiast hakkaks kõnelema, et sealt välja rännatakse, siis seda ei kuule teie palju. See on arusaamine, mis aga meil kahjuks mööduandev ei ole. (J. Laidoner, põl: Nad lähevad selleks välja, et töötada seal.) Ja siis tulevad nad oma süvenenud oskustega, teadmistega, kapitaliga tagasi ja tõstavad oma rahvamajanduse ja oma kultuurielu. Siin tahaksime meie enestele tee kinni panna?! — Seda küll meie rahva rõhuv enamuse ei poolda.

Meil on aga eriti rahvuskultuurilise arenemise seisukohalt tähtis, et meil Anglo-Saksi kultuur, Anglo-Saksi kultuuri hingeolu rohkem ja rohkem mõjule pääseks. Kes Inglismaal liigub, see tunneb, kui ligidane kontakt algusest saadik meie inimeste ja Inglise inimeste hingeolu vahelon. Ei ole sisemist võõrastust. Ja kui teie võrdlete Inglise kasvatust, Inglise kasvatuse ideaale ja põhimõtteid, siis näete, et need ennast maksma panevad isegi nende rahvaste hulgas, kes neile nii lähedal ei seisa. Meile läheb rahvusliku iseloomu kasvatamiseks ja väljakujundamiseks seda mõju tarvis, kui tahame tõesti välja püüda neist rikutest ja haigustest, mis meil minevikust päritud. Siin ei saa küllalt ära teha selleks, et meie Anglo-Saksi kultuur-ilmaga vahenditult ühendust saaksime pidada. Sellepärast on loomulik, et meie silmas peame oma rahvuskultuuriliste sihtide ülesseadmisel neid realiteete, mis mitte ainult praeguse silmapilgu seisukohalt tähtsad ei ole, vaid mille tähtsus tulevikus aina tõuseb.

Siin nüüd kõnelema ainult sellest, mis meie kooliõpetajad ühel või teisel kongressil otsus-

tanud, kuidas Saksa keele õpetajad Saksa keelt pooldavad, tähendab, et meie anname perspektiivid käest, mille järgi seda küsimust ülepea peame käsutama. Meie ei saa kõiki seisukohti tabada, kui meie silmi lahti ei tee nende suurte tõsiasjade ees, mis meid mõjutavad järjest rohkem tulevikupäevil. Meie peame just rahvuskultuuriliste tulevikuvõimaluste seisukohalt selle eest hoolitsema, et meie oma noorsoo arenemisele takistusi ette ei tõmba.

Sellelt seisukohalt on eelmises valitsuses eriti endise haridusministri dr. Mõttus'e algatusel küsimust just sellelt seisukohalt käsitatud, mida võime meie teha, et neid tulevikuvõimalusi lahti hoida ja praegusel ajal meie noorpõlvele õppimises mitte raskusi sünnitada. Seal on siis arvatud, et meie kümme aasta peame ette valmistama, enne kui meie tõesti saame oma koolides Inglise keele kui esimese võõrkeele maksma panna, nõnda et seda saadaks õpetada ja õppida täies ulatuses. (O. Kask, tõer: Ega selle vastu ei kõnele ju keegi, et ette valmistada.) Rkl. Kask, Teie kuulsite ometi, kuidas praegune haridusminister rõhutas, et tema ei ole ühtki määrust teinud esimese võõrkeele asjas. Ta olevat ainult seda algatanud, et valitsus endise valitsuse otsuse tühistaks ja siis maksma jääks endine olukord. Õeldakse küll, et ei olevat ühtki korraldust teinud. Kui seda aga õeldakse, siis on see ainult sofism. Valitsuse otsuse läbi olid ometi endised korraldused tuleviku suhtes teataval määral sisetõrjutud. Oli otsustatud, et meie ei lähe nõnda edasi, nagu olid seda katsunud kadunud haridusminister Bauer, härra Veiderman ja härra Lattik haridusministritena ette tähendada. Õeldi, et järk-järgult tuleb ette valmistada teed selleks, et Inglise keel I võõrkeelena aastate jooksul käsitusele võiks tulla. Kui teie aga selle otsuse kaotate, siis ei tee teie küll uut määrust, panete aga vanad määrused jälle maksma. (O. Kask, tõer vahelhüüe.) Kuulge, härra rkl. Kask, kas meil tõesti tarvitseb veel neist asjadest uuesti kõnelema hakata?! (O. Kask, tõer: Meie teeme tühise küsimuse juures suure poliitilise numbril! Puhterakonnapolitika tuuakse siia.) Kuulge, rkl. Kask, kas see siis tõesti väike küsimus on, kui meil on otsustatud esimese võõrkeele küsimus ümber valitsuse otsusega ja seda otsust tahetakse veel õigustatult pidada? (O. Kask, tõer: See on väga kahju, et seda tehakse. — J. Piiskar, stp: Oleks ammu aeg juba oma marurahvustlusele päitsed pähe

panna. — J. Laidoner, põl: See on väga tähtis küsimus.) Sellest ei tohtivat välispoliitilistel põhjustel kõneleda! Igas „Postimehe“ numbris on varem sarnaste küsimuste käsitamiseks kirjutatud. Ja praegugi tehakse seda ning veel palju täielikumalt. (O. Gustavson, stp: „Postimees“ juulikuul 1928 kirjutab, et see on rumalus, kui Inglise keel seatakse esimesele kohale.) See oli artikkel, mis väljaspoolt oli saadetud. (Naer.) Sarnaste suurte küsimuste käsitamiseks annab „Postimees“ sõna ka vastastele.

Valitsuses oleme põhjalikult seda kaalunud, sellepärast et see on suur küsimus. Ei tohi otsustada nii kergesti, et meie oma rahvuskultuurilisi ja rahvuspoliitilisi tähiseid ei tohi avalikult käsitada. Mis suveräänne riik ja rahvas see siis oleks, kui meie ei tohiks sellest kõneleda? Kui tahame mõnda salast poliitilist aktsiooni esialgu varjul hoida, sellest saan ma aru. Kui aga rahvuskultuurilisi küsimusi ei tohi käsitada, siis ei saa ma aru, mis jaoks rahvaesindus veel olemas on! (Haridusminister L. Johanson: See küsimus oleks tulnud tuua Riigikogusse. — Vahelhüüe paremalt poolt: Nüüd on toodud Riigikogusse. — Haridusminister L. Johanson: Aga Teie tegite salase otsuse!) Salast otsust ei ole selles mõttes olnud. Ministritele tehti ülesandeks sondeerida oma rühmades ja vastavates ringkondades, kuidas selles küsimuses seisukohad on. Saladuses hoiti otsust esialgu sellepärast, et ei arvatakse, nagu tullakse ja lüüakse haridusepoliitika alal kõik korraga ümber ja pannakse Inglise keel kohe poolelt semestrit esimeseks võõrkeeleks koolidesse. Taheti ära hoida igasuguseid vapustusi. Et meie aga ei oleks pidanud seda küsimust täies ulatuses ja täieliku selguse saamiseks kaaluma, seda ei tohiks keegi öelda. (Vahelhüüe: Kas siis ei oleks vapustusi?) Ei ole sellest välispoliitiliselt mingeid vapustusi karta. Ei tea, mis välispoliitiline mõju seal maksev oleks olnud. Võibolla, mõni välisküaline, kes sel ajal siin oli, kui esimese võõrkeele küsimust praeguses valitsuses otsustati, mõju on avaldanud?! (O. Gustavson, stp: See on ometi poliitiline väljendus, et Saksa mõjule tuleb Inglise mõju vastu seada.) Kas tahate kedagi kotti pista, et siin selgeid seisukohti ei avaldata? Kas Teie arvate, et see kellegi poliitika on, kui ei tohi kõnelda, missuguses suunas Teie rahvuspoliitilisel alal orienteerute? Kas see oleks olukord, mis meie suveräänsus kaasa toonud, et ei tohi oma rahvuspoliitilisi vaateid avaldada?! (Haridusminister L.

Johanson: No jah, siis ei oleks salaseid otsuseid ka vaja olnud.) Salast otsust kui niisugust ei olnud. Meie ei tahtnud ainult, et enne, kui haridusministeerium oma kavad välja töötanud ja avaldanud, asi teatavaks saaks, et ei hakataks enne seda küsimust trakteerima. (Riigivanem A. Rei: Ise teadsite, et kahe-kolme päeva pärast lahkute, aga ikka tegite otsuse ruttu. Umbusaldust oli avaldatud juba kahe-kolme nädala eest.) Mispärast ei pidanud meie seda otsustama? Kas Teil on mingisugune traditsioon, et lahkuv valitsus ei tohi käigusolevaid küsimusi otsustada! (Haridusminister L. Johanson: Oleks tulnud ära kuulata haridusnõukogu ja Riigikogu otsus. — J. Vain, stp: Niisuguseid laiaulatuslikke küsimusi mitte.) Meie olime küsimust kaalunud juba kevadest saadik, kõik läbi arutanud. Kas oleks sellepärast sarnane suur küsimus tulnud jätta sinna paika, et äraläheme? Need, kes küsimust arutasid ja otsustasid, ei olnud mingisugune erakonna substituuat, vaid meie oleme olnud Eesti suveräänse riigi valitsus ja töötasime nii, kuidas südametunnistus ja arusaamine nõuavad, — sellele vaatamata, kes tuleb pärast meid. (Vahelhüüe paremalt poolt: Iga valitsus lahkub.) Iga valitsus lahkub, aga peab oma ülesandeid täitma viimase silmapilguni! Kui meie olime küsimust küllalt kaalunud ja leidsime, et see küps on... (Riigivanem A. Rei: Teie võite arvata, et see küps oli, aga teised võisid olla teisel arvamisel.) Teie võite arvata, et see küllalt küps ei olnud, kuid saame näha, kas see teie küps on põhjalikum. (Haridusminister L. Johanson: Meie tahamegi, et seda küsimust kaalutaks põhjalikult.)

See ongi see teine küsimus, mille juurde ma lõpuks tahaksin tulla. Nagu enne tähendasin, on sisuline küsimus siin nii tähtis.... (Haridusminister L. Johanson'i vahelhüüe.) Kui Teil tõesti närvid ei luba rahu kuulata, siis te katsuge, kuidas neid taltsutada. (Haridusminister L. Johanson: Teie hoolitsege oma närvide eest, härra Tõnisson. — Vahelhüüe pahemalt poolt.) Minu närvid on toredad. Minu „kipitused“ on rahvuspoliitilised ja minu närvidel ei ole midagi viga. (Haridusminister L. Johanson: Need on tuntud üle Eesti.) Mind on nii mõneski tuntud rohkem kui mõnda teist. (Vahelhüüe: Kooti tarvitate...) Kooti olen tarvitanud koide löömiseks; nüüd olen koodi andnud muuseumi! Võibolla mõni noorem toob selle sealt jälle välja ja annab koidele pihta. — Oluline küsimus on siin nii tähtis ja suure ulatusega, et selle otsustamisel asi põhjalikult ette valmistatud peab olema.

Peale selle on aga veel teisi mõõduandvaid küsimusi. Meil on kümne aasta jooksul olnud 20 Vabariigi Valitsust.

Meie valitsused vahelduvad väga kergesti. Kujutage nüüd ette, kui meie selle prakse loome ja traditsioonina vastu võtame, et iga valitsus teguseb omaette võimalikult nõnda, et ta selle, mis eelmine valitsus on teinud, ümber lööb,— mis saaks siis meie riigist ja meie rahvast?! (Vahelhüüe paremalt poolt: Väga õige!) Kas ei peaks just meil, kus valitsuste kiire vaheldumine on traditsiooniks kujunenud, nõutama, et valitsuste tegevuses peab valitsema kontinuiteet, teatud pidevus, mis aitab seda, mis üks valitsus teinud, teisele edasi kanda, välja arendada, maksma panna ja süvendada, mitte selleks, et vahest seda teha, mis oma seisukohalt hea, vaid vaadata, mis riigi seisukohalt hea on. Kas ka vastaserakonna valitsus selle maksma paneb, kui ta aga on tähtis ja tarvilik, siis peab valitsus kontinuiteedi mõtte ja üldise stabiiliteedi pärast seda loiaalselt jätkama, ilma et hakkaks seda sihilikult või uisapäisa ümber otsustama. (Vahelhüüe.)

Kui meie sedaviisi tahaksime tegutseda, et lähtekohaks valime selle, et mis eelmine valitsus teinud, selle järgmine peab annulleerima, tühistama või ümber muutama, siis saame niipalju tühje kohti, et ei suuda määrusi ega seadusi välja anda, et seda alalist muutmist kuidagi reguleerida. See on destruktiiv, mahakiskuv töö. Nii vapustatakse, purustatakse, aga ei ehitata.

Selles mõttes arvan ma, et kui praegune valitsus tõesti veendumusel oli, et see suur küsimus tahab revideerimist, siis ei olnud midagi eriti pakilist seal seisma panna. Kõik need korraldused, mis eelmine valitsuse otsuse põhjal oleksid tulnud teha, ei olnud nii väga rutulised, et nende elluviimine oleks ukse ees seisnud. Nende elluviimisega oleks võidud oodata, oleks võidud küsimusi Riigikogu ringkondades kaaluda; oleks võidud asjaga Riigikogu ette tulla. (Haridusminister L. Johanson: Oli ju salane otsus.) Uus valitsus oleks võinud avaliku otsuse teha. Oleks võidud avalikult küsimust arutada, et siis see otsus ümber muuta, kui seda oleks sunnindud paratamatus ja uued seisukohad. (O. Gustavson, stp: Milleks see otsus siis salane tehti?) Kas veel pean kordama, et salane oli otsus sellepöolest, et pidi enne välja antama täidesaatvad määrused ja ligemad kavad esitatama ning kinnitatama, et meie kooliringkondades ja avalikus arvamises mitte asjata ärevust sünnitada. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Ah, see oligi see asi! — Riigivanem A. Rei: See on tore! Teie kartsite, et haridusetegelased on vastu.) Mitte

põrmugi, vaid ka need, kes poolt on, peavad teadma, kas tahetakse silmapilk üks või teine asi ellu viia, või tahetakse kavakindlalt seda ette valmistada. Siin ei ole mingisugust varjamist, vaid oli tegemist ainult selle põhimõtteliku otsuse teostamise ettevalmistamisega.

Just sellelt seisukohalt aga, et meil siin väga tähtsa küsimusega tegemist, ja et see tähtis küsimus on niisugust käsitamist leidnud, mis just valitsuse tegevuse kontinuiteedi ja meie riigielu rahuliku arenemise seisukohalt tulevikus võimata, on selle küsimuse käsitamine erakordne. Sellelt seisukohalt saan aru, et see küsimus siin erakordse teadaandena päevakorrale on toodud. Rkl. dr. Möttus on kahtlemata ainult oma kohust täitnud, kui ta selle teadaandega on siin esinenud, et see küsimus võidakse päevakorrale võtta, seisukohta avaldada, mis ei ole juhuslik ega meeleoluline, vaid mis rajatud kindlatele veendumustele ja arusaamistele, mis viivad kaugemale tulevikku. (Välisminister J. Lattik: Aga miks ei toonud küsimust ette haridusministrina, miks tõite seda tagantjärele? Selleks, et teisi ministreid tagantjärele peksta, aga endal ei olnud julgust tulla.) Kui oleks tarvis olnud seda küsimust Riigikogus arutada, sest et valitsuse ringkondades küsimus selge ei olnud, siis oleks seda tehtud; aga, nagu öeldud, kõigi valitsuseliikmete ülesanne on oma rühmi küsimusest informeerida. (Vahelhüüded.) Kui praegune haridusminister tahab oma julgust demonstreerida, siis toogu ette need põhjused ja kaalutlused, mis sundisid valitsust selle seisukoha võtma. Need põhjendused aga, mis siin esitatud, ei ole mind veendumusele viinud, et seesugust kaugemalevat otsust oleks võidud nii kiires korras teha. Ei saa kuidagi heaks võtta sarnast kiirust niisuguse küsimuse otsustamisel, mis ei ole rajatud põhjalikule kaalumisele ega igakülgele arutamisele.

Sellelt seisukohalt ühinen ma täiesti rkl. dr. Möttus'e seisukohaga, et niisuguseid küsimusi erakordse rutuga ei tohita otsustada, ilma et küllaliselt oleks põhjendatud... (Haridusminister L. Johanson: See on õige, sellepärast see otsus muudetigi.) see samm, mida aga praeguse valitsuse sammust öelda ei saa. (Haridusminister L. Johanson: Eelmise valitsuse sammust.)

9. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Abisekretär J. Piiskar (korra kohta): Riigikogu juhatause nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek homme, see on 15. veebruaril s. a. kell 5 p. l. (Päevakord prot. nr. 216/17.)

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada! — Edasi pidada!)

10. Läbirääkimised A. Möttus'e erakorralise teadaandepuhul võorkeelte õpetuse korraldamise üle koolides. (Punkt 8. järg.)

L. Raudkepp (krst): Ometi viimaks on võorkeelte küsimus jõudnud Riigikokku. Neist mõtteavaldustest, mis ette kanti, on näha, et Riigikogu ise peaks asuma võorkeelte küsimuse otsustamisele. See kõne, mille ette kandis rkl. Tõnisson, on sisuliselt niisugune, et vähe leidub neid, kes sellele vastu saaksid vaielda. Kui ma omalt poolt tegin vahemärkusi, siis mitte selles mõttes, et vastu vaielda härra Tõnisson'ile. Härra Tõnisson ei saa alati aru neist, kes temale kaasa mõtleavad. Selles mõttes oli härra Tõnisson'i kõne lahtistest ustest sisse murdmine. Põhimõttelikult ei saa ega taha keegi, niipalju kui ma tunnen pedagoogika alal tegutsevaid inimesi, vastu vaielda sellele, mis härra Tõnisson'i poolt ette kanti. Mina tahaksin valgustada seda küsimust puhtpraktilisest seisukohast, aga mitte mõnest vaieldavast parteipoliitilisest seisukohast, mida üks või teine siin ette toonud. Kui arvatakse, et esimene võorkeel on see, mis ühes koolitüübis esimesele kohale võetud, siis ei ole see nii. Matemaatikas on näiteks esimene osa arvuteadus, sellega algab matemaatika, kuid keskkoolides näiteks on trigonomeetria matemaatika esimeseks osaks, see tähendab, et viimane osa saab siin esimeseks. Kui tahetakse algkoolis võtta Saksa keel esimeseks võorkeeleks, siis võib selleks keskkoolis olla näiteks Inglise keel. Kui kuulata koolitegelaste arvamisi sel alal, siis on tihti olnud peaküsimuseks — kas võtta esimeseks võorkeeleks koolides Saksa või Inglise keel. Kuid see ei ole igalpool ühtviisi läbi viidud. Üldse võib öelda, et mõnes koolitüübis peaks esimesel kohal olema Saksa keel, teises jälle Inglise keel. Iseäranis toonitatakse Inglise keele vajadust kommerssalal. Kui meie väljaja sisseveo aineid silmas pidada, siis võiks vast oletada, et siin rohkem vaja on Inglise keelt. Meil on kaubanduslikul alal tegemist suurel määral Inglismaaga, kuid ka väga palju Saksamaaga. Küsimus seisab peamiselt tundide arvus, kumba keelt tundide järgi rohkem õpetada. On täiesti võimalik muuta tundide arvu. Juba see, et meil on võetud keskkooli kirjatööks näiteks „Der Frühling“ ja „The Spring“, näitab, et meil Inglise ja Saksa keel ühekõrgusel seisavad. Loodame,

et tulevikus haridusministeerium jõuab kord niikaugale, et meil eritüübilistes koolides on esimesel kohal Inglise keel, kuid selle vastu ei saa keegi vaielda, et mõnes koolitüübis peab olema esikohal Saksa keel. Koolitegelaste kongressil, mis peeti 1927. aastal, võeti vastu ses suhtes järgmine resolutsioon: Võõrkeelte õppekavad peaksid olema kohastatud tähtsamate koolitüüpide erinõuetele. See resolutsioon annab võimaluse mõnes koolis võtta esimeseks võõrkeeleks Inglise keele ja teises Saksa keele. Ma pean ütleva, et võõrkeelte järjestuse poolt koolides rääkis selles asjas eriteadlane, koolinõunik Estam. Tema pooldas seda ja tegi ka sellekohase ettepaneku, et meie koolides oleks esimesel kohal võõrkeeltest Saksa keel. Põhjendas seda sellega, et esimesel kohal oleks see keel, mis sellelt saadud laensõnade rohkuse tõttu meile kõige lähem. Nii et praegustes oludes võiks ajutiselt esimesel kohal olla Saksa keel, see võimaldaks pärast ka kergemalt Inglise keele kätteõppimist, selle kirjutamisviisi on foneetiline, nagu umbes Eesti keelel. Härra Tõnisson arvas õieti, et Saksa keelela meie läbi ei saa ja Saksa keel, härra Tõnisson'i seisukohalt välja minnes, peaks olema teiseks keeleks. Pedagoogiliselt on parem esmalt peale hakata Saksa keelega ja siis üle minna Inglise keelele. Võõrkeelte õpetajate kongress otsustas algkoolide suhtes, et oleks parem, kui algkoolides üldse ei õpetataks võõrkeeli, ja leidis samal kongressil, ka härra Estam'i toetusel, et algkoolis peaks olema võõrkeel valitav, ja arvas et Saksa keel võiks olla valitavaks keeleks ning selleks ei leidu mingisuguseid raskusi. Praegune koolide töötamisviis võimaldab, et Inglise keele tundide arvu tõstetakse, ja eeskätt eritüübilistes koolides, mida seni ei ole tehtud. Aga ei ole kuidagiviisi soovitatav, et nii ruttu korraldataks, et kõigis keskkoolides oleks Inglise keel esimesel kohal. See oleks jällegi teine äärmus, mis meie koolile kasuks ei oleks.

Mis puutub muidu meeleolusse, mis õpilaste keskel olevat keelte suhtes, siis ei või

öelda, et see oleks ärevust suutnud tõsta, sest õpilase psühholoogia on niisugune, et mida vähem tööd, seda rohkem tekitab see head meeleolu. Aga see ei tohiks olla mõõduandev, vaid rahva kultuurarengu nõuded.

Härra Tõnisson nimetas väga õieti, kuigi härra Tõnisson on sattunud vastollu oma kõnes avaldatud muude mõtetega, et see on aastakümnete küsimus. Ei või tegutseda ruttu, vaid tuleb pikkamisi üle minna ja tuleb vaadata sellele, mida ütleb lähem kultuurimõjukond Lätis, Soomes, Tšehhoslovakkias j.n.e. (J. Tõnisson, rhv: Aga mitte minna vastu pidises suunas.) Kui meie kokku tuleme nende rahvategelastega, siis näeme, et isegi Soomega peame püüdma kontakti luua Saksa keele kaudu. Kui Inglise keele orientatsioon seal rohkem pääseb mõjule, siis muutub olukord üldse. Üleminek sellele seisaks ainult 3—4 aastas; on kerge juurde lisada keskkooli õppekavas Inglise keele tunde ja osalt vähendades Saksa keele tundide arvu. Koolitegelased, niipalju kui mina neid tunnen, vaatavad kahetsusega sellele, et keelte küsimus on aetud teravaks. Tõesti, seda teravust ei oleks tarvis olnud. Pean ütleva, et osalt on härra Mõttus'el õigus, aga teisest küljest on ka härra Johanson'il õigus, et nii ruttu ei saa seda küsimust otsustada, millega härra Tõnisson ka täiesti leppis. Soovitaksin väga seda küsimust mitte teravamaks ajada, sest see küsimus ei ole nii terav ja võib leida rahuliku ülemineku. Mina ei tea, missugused tehakse ettepanekud, aga asi tõesti nii põlev ja terav, nimelt koolitegelaste seisukohalt välja minnes, ei ole.

(Hüüded: Lõpetada.)

Juhataja **R. Penno**: Ettepanek on tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Poolt on 29 häält, vastu 16 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.20 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **A. Tammann**.

Abisekretär **O. Liigand**.